

УЛУҒ ГУМАНИСТ

Абу Муҳаммад Илёс ибни Юсуф Низомий Ганжавий (1141—1209) форсий тилда ижод этган улуғ озарбайжон шоирдир. Аммо унинг ижоди фақат озарбайжон халқининггина эмас, балки Урта ва Яқин Шарқ халқларининг мероси бўлиб қолди, башарият бадиий фикр хазинасига салмоқли ҳисса бўлиб қўшилди.

Низомий умрининг деярли барча қисмини ўз она шаҳри — Ганжада ўтказди, у шоҳлар саройига боришдан кўра ўз юртида фақирона умр кечиришни афзал кўрди.

Низомийнинг ғазаллар, рубойлар, қитъалар ва бошқа лирик шеърларидан намуналар ва беш дostonдан иборат «Хамса»си бизгача етиб келган. Унинг адабий меросида асосий бадиий бойликни ташкил қилган ва шоир номига безаволлик келтирган «Хамса» ахлоқий-фалсафий дoston «Махзанул-асрор» («Сирлар хазинаси») романтик поэмалар «Хусрав ва Ширин», «Лайли ва Мажнун» «Ҳафт пайкар» («Етти гўзал») ва шунингдек Низомий ўз ҳаётий жасоратининг якуни ҳисоб этган тарихий дostonи «Искандарнома» асарларидан иборат. Ушбу тўпламга улуғ файласуф шоирнинг «Ҳафт пайкар» дostonидан парчалар киритилди. Бу асарни «Етти гўзал» деб ҳам, «Етти сайёра» деб ҳам таржима қилиш мумкин. Унда шоир Сосонийлар шоҳи Баҳром Гўр ҳақидаги ривоятларни асос қилиб олган бўлса-да, Баҳромнинг мамлакат идорасини золим ва худбин вазир қўлига топшириб қўйиб, панд егани ва охири уни фoш этиб, ўзи халқ ва мамлакат манфаатини ўйлайдиган адолатпарвар шоҳга айланиши гоясини илгари суради.

Низомий бошқа дostonларида бўлганидек «Ҳафт пайкар»да ҳам инсонни мадҳ этади, унинг салбий томонларини ошкора кўрсатади. Аммо бу гоёларини шоир яланғоч панду-насиҳат йўли билан эмас, ажойиб либосларга ўраб, бадиий воситалар билан ифода этади, ибратли ҳикоят ва тамсилотлар келтиради, эсда қоладиган мажозу ташбиҳлар яратади.

Бу жиҳатдан айниқса «Махзанул асрор» асари алоҳида ажралиб туради. Унда шоир ўзининг кўпгина ахлоқий ва сиёсий қарашларини, ўз эстетик идеалини ибратли ва латиф ҳикоятларида ифода этади.

Низомий «Хамса»си Шарқда жуда яхши қабул қилинди. Унга улуғ ҳинд шоири Амир Хусрав Деҳлавий

жавоб ёзгач, у яна ҳам машҳур бўлиб кетди. Шундан сўнг «Хамса»га назиралар ёзиш, унга эргашиб шу мавзуда дostonлар яратиш анъанага айланди. Эндиликда бутун Шарқ мамлакатларида ёзилган «Хамса»ларнинг саногини аниқлаш қийин. Олимларга маълум бўлганларигина форс тилида 42 та, ўзбек тилида 2 та, турк тилида 2 та. Бундан ташқари озарбайжон, туркман, курд ва бошқа тилларда ҳам мавжуд.

Булар орасида бадий жиҳатдан юксак ва оригиналликка эришилганлари Амир Хусрав Деҳлавий, Алишер Навоий «Хамса»лари, Абдурахмон Жомий «Ҳафт авранг»ига кирган дostonлардир.

Низомий лирикаси бизгача тўлиқ етиб келмаган. Аммо ундан қолган озгина ғазаллар, қитъа ва рубойлар ҳам улуг дostonнависнинг кичик шаклдаги лирик шеъриятда ҳам катта маҳорат эгаси бўлганлигидан далолат беради. Унинг лирик шеърлари ҳам оддий инсонга, унинг руҳий кечинмаларига, инсон дилининг ишқий саргузаштларига бағишланган.

Низомий асарларида форс-тожик классиклари ижодида ривож топиб келаётган гуманизм ғояси янада конкретлашгани, яна юқорироқ босқичга кўтарилганлигини кўрамиз, унинг асарларига сўлмас тароват, жўшқин ва абадий ҳаёт бахш этиб турган қудрат ҳам мана шунда.

Шоислом Шомуҳамедов,

филология фанлари доктори,
Фирдавсий мукофоти лауреати.

Қ А С И Д А Л А Р Д А Н

Қўнғироқ жунбишга келмиш, қўзғалибдир корвон,
Кўчни боғла мулки тандан энди жон қасри томон.

Нола бирла йўлга тушгил сорбондир раҳнамо,
Корвоннинг ҳалқасинда қўнғироқ мунис ҳамон.

Ҳалқа ичра кирганинг чоқ, чорасиздир қўл-оёқ,
Қўнғироқдек нола бирлан йўлга тушгил беомон.

Кўнглида бор изтироби, нола айлар қўнғироқ,
Уртада бор қисқа қўллик, ҳалқа ҳам айлар фиғон.

Қўнғироқ, маъзур тутинг, дер, эзди дилни дарди дил,
Ҳалқа ундан ҳам хароб, бедилни айлар имтиҳон.

Давлат изланг мазҳаб ичра, молу дунёдан эмас,
Бермагай Юсуф бўйин гул, кўйлак ўлмас арғувон.

Касб этиб ҳикмат йўлидин борки, ҳикмат чашмаси,
Айби борнинг айбидин ҳам ҳикмат ол, бўл комрон.

Гар қайиқ ичра ўтирдинг, тунми, кундуз тикка тур,
Тикка бўлса елкани, ҳайдар ани олға бўрон.

Одам ичин билмагайсан, девми ул ёким малак,
Эртанинг бўл суврати, бул кунки, бор ундан нишон.

Ҳиндуларку қораликда бир насабдурлар ва ле,
Ҳинду бор, ўғри-ю олчоқ, ҳиндулар бор посбон.

Иўқ безакдан фойда асло, тухфа қил, зар тухфа қил,
То тамом умрингда зардек кекса бўл ҳам навқирон.

Дема кўп султону султон, бандароқдир сендан ул,
Банда бўлгил унгаким, ул соҳиби султоннишон.

Эркаларкан соҳибинг, сен унга майли банди бўл,
Бандаларни эт навозиш қайда гар сен ҳукмрон.

Кимки, қўл остингдадир, адл айла анга оқибат.
Офтоб топгунг лаҳадда, ҳам қиёмат соябон.

Этма золимлик кишига, адл ила ром эт уни,
Яхшилик қўлданки келмас, зулм ҳам қилма чунон.

Кимки, золимдир қиёмат душмани бўлгай диёр,
Кимки, жоҳилдир унинг жойи чуқур бе норвон.

Ўзга нонин тортиб олма, ичма ўзгалар сувин,
Оқил одам бир фаришта, золим эрса беимон.

Солди не ишлар отанг Одам бошига битта дон,
Ҳар қадам тупроғи бўлма топгунингча бурда нон.

Ичма ўзгалар сувин ҳаттоки шарбат бўлса ҳам,
Олма ўзга нонини гар барчаси тасбеҳга дон.

Шери ҳиммат бўл ҳамиша қўл кучинг бирла яша,
Овга чиқсанг, бўлишар чўл ваҳшилари меҳмон.

Ўз заифлигингни кўргил, қудратингдан урма лоф,
Эй амир, сен бандасенку, эй табиб, сен нотавон.

Кўзларингдан чиқса ёш, асло бекитма сен ани,
Ипга тизмак лозим асли кўз ҳам этса дурфишон.

Пардасин очиб, қараб кўргил заминда не ўюн?
Не замон арбоблари уйқуда ётмиш кўп замон.

То бу тупроқ узра сувсизликка кўрсатдим чидам,
Кўз суви бирла ювиндим, шарбатим — оби забон.

Тошдан ажраб чиқмагунча равнақин топмас кумуш,
Лаъл ҳам ўз қийматин топмас макони бўлса кон.

Кирдинг ўттизга, Низомий, энди тинчроқ жой топ,
Мен насиҳат қилдим энди, хоҳи хўп де, хоҳи тон.

* * *

Бу гулшанда қариликдин эгилмишдир камарим,
Бақо шоҳи атосидин недур топган самарим.

Дарахтимдин на соя бор, на мева бор биравга,
Хаводислар бўронидан тўкилди баргу барим.

Фалак қаддин эгиб менга лаҳад кавлашга машғул,
Сақол-сочимда оқ кофур берар шундан хабарим.

Даҳанда икки тизим эрди оппоқ тишларим дур,
Фалак зулми била бир-бир тўкилмиш бу гуҳарим.

Тўкилди гавҳарим юлдузсимон умрим кўкидин,
Қизоргач машриқи умрим, чиқиб юлдуз саҳарим.

Умр охирга етди энди мен бойўғли мисол,
Харобазорга йўл олдим, тузатиб болу парим.

Эгилди қоматим, бош ерга мойил бўлди бул он,
Мени ерга эгар бул чоқда ор-номус самарим.

Эгилмиш қадду қоматим, этакка тегмасин деб қон,
Кўзимдан тирқиратиб хун юборган чоқ жигарим.

Тушиб бошимга оппоқ қор, босар оғирлиги бирлан,
Вужудим томи тушмасму босиб, шундан хатарим.

Агар қор бўлса чўққимда, эриб сув ҳам келар ундан,
Кўзимдин сув чакиллайди, ёш тўқишга чеварим.

Заифлигим шу қадар, соядек жим сургаламан,
Кишилар топа олмаслар изимдан ҳам асарим.

Мени ҳеч ким этолмас ёд заифлигим туфайли,
Бирар кимнинг дилига ҳам менинг тушмас гузарим.

Заифлик қоматимни айламиш дуто гўёким,
Ажал тийрин ваҳимаси бирлан бўлмиш сипарим.

Фароғат авжи томон мен нечук парвоз этайин,
Заифлик жарлигидин ким синиқдир болу парим.

Жаҳон бўстонида ҳарён умидим тарқалиб кетди,
Бўрону дўл уриб шоҳидин ажралди шажарим.

Бўшалгач мевадан шох қадди тикланган эди, аммо
Менинг қаддим эгилмиш сочилиб битгач самарим.

Эгилди бошим аввал бор, елкамда на қилай,
Ажал шамширидандир барча кўрқув ҳам ҳазарим.

Заиф кўзлар илиқ ёши билан юзларни ювгайлар,
Сафарга кетди дўстларнинг кўпи, яқин сафарим.

Заифликдан муқим уй ичра қолдим, ҳеч қаён чиқмай,
Уйим остонасидан ҳатламак мушкул, жигарим,

Агар ою-қуёш нур сочса ҳам вароқ бети узра
Баёз хатин ўқий олмас, қаронгудир назарим.

Умр ўтди гуноҳим кун ба кун ортиб борар ҳаргиз,
Юрармен элда бошим ҳам, эгик қомат ва сарим.

Танам ҳеч ларзадан тинмас, қўлим ҳам титрамакдин ҳеч,
Нечук шодлик майи бўлсин қадаҳларда ичарим.

Ҳаловат топмадим охир ҳаётдан кўп чекиб ғам,
Бўлар оғзимда заққум лукма нон ёки шакарим.

Бу гулшан обу ҳавосига ҳам энди йўқ ишим,
Агар Исо нафасидек эса ҳам, у зарарим.

Қўлимдан кетди ёшлик рангу бўйи ила бул кун,
Ўғирлаб кетди бу нақдинани кўк ишвагарим.

Ҳунар изламагил мендан бу кун топгунг фақат айб,
Айбдан баттар эрур бул куни бори ҳунарим.

ҒАЗАЛЛАР

Мен ошиқмен гўзал юзга, юзи ойга солур ғавго,
Не юздир? Юзлари дилбар. Не дилбар? Дилбари зебо.

Агарда кўрмасам юзин бўлур икки кўзим чашма,
Не чашма? Чашмаи дур ул. Не дурдир? Марварид
аъло.

Хиром этса агар боғда, бўлур ҳар ёнда минг гул-гул,
Не гулгул? Гулгули булбул. Не булбул? Булбули шайдо.

Хаёлим бор дилимда, ғам ила ҳамдам хаёлдир ул.
Не ҳамдам? Ҳамдами маҳрам. Не маҳрам? Маҳрами
жоно.

Нигоримда гўзаллик кўп, яна зулфида хушбўйлик.
Не хушбўй? Хушбўйи анбар. Не анбар? Анбари соро.

Низомий, дилбар ишқинда керакдир сенга бир шарбат.
Не шарбат? Шарбати қотил. Не қотил? Қотили бурро.

* * *

Хароб ҳолим этайму сенга ошкор?
Қаро кўзга насиҳат айла, дилдор.

Нечун ошуфтасен, деб этма таъна,
Ўзинг кўр ой юзинг кўзгуда такрор.

Мен оҳим йўлини сендин аюрдим,
Фироқ йўлини ҳам тарк айла зинҳор.

Агар тутсам паноҳ сени, дема айб,
Этурмен бошқани пушти паноҳ, ёр.

Бу нолон дилни этдинг сен Юсуфдек
Занаҳ чоҳида зиндону гирифтор.

Қурир нофа каби қоним танамда,
Гажак сочинг таратгач мушки тотор.

Хижолатда тилим лолу мажолсиз,
Қалам бирла битай узримни бисёр.

Низомий бўлди банданг, шафқат айла,
Вафо кўрсат, жафо қилма, вафодор.

* * *

Маломат қилма ошиқларни асло,
Маломат қилмагай, ким бўлса доно.

Унинг ишқдин бўлак ҳеч кори йўқдир,
Агар бўлса ҳам ул савдо ва сафро.

Этак ҳўл бўлгач ишқ они ясатмас,
Нишони ишқ узоқдин кўзга пайдо.

Муқаллид жой ололмас бу заминдан,
Мақомига эга ошиқи шайдо.

Лутф жомидин ичгил неча култум,
Чапак чал, биз ила маъшуқи барно.

Аё ошиқ ўзингдин четга чиққил,
Муҳаббат ичра дарди сар муҳайё.

Бу йўлда номуродлик манзили кўп,
Бу йўлда заҳми дил доим ҳувайдо.

Қўлингдин келганича порсо бўл,
Низомий, порсолик дилга рўшно.

* * *

Мени шундай дединг, шундай кун, эй дил,
Жигар пурдарду дил лим-лим хун, эй дил.

Жудо қил мендин ошиқлик ҳадисин,
Ўзинг Лайло, мени бил Мажнун, эй дил.

Туну кун айлабон фарёду фарёд,
Сенинг дастингдан ўлдим учқун, эй дил.

Қилурмишсан сен ишқ аҳлин навозиш,
Агар мен учрасам қил берун, эй дил.

Демишсан: «гар йиқилсанг қўл тутармен»,
Йиқилганлар аро мен маҳзун, эй дил.

Низомий сенга шеърин айтди махфий,
Сени олмасми қўлга афсун, эй дил.

* * *

Эй дийда, сендан бизга назар йўк,
Эй ақл, сендан бошда самар йўк.

Ушал санам деб, девона бўлдик,
Аммо нетайлик, сенда хабар йўк,

Кўз ва ақлдан несўз дегаймиз,
Бул кетди қўлдан, ундан асар йўк.

Не йўлки, бўлса, қўлдан берибмиз,
Жон бериш қолди, роҳи дигар йўк.

Бунга ҳам рози бўлмаса агар,
Чўзмасмиз энди, агар-магар йўк.

Чунки қиёмат куни ҳисобда,
Бу нақддан ўзга нақдина зар йўк.

Йўқликқа кетмак бўлса мусаллам,
Бу мулк эгаси, ҳуру башар йўк.

Жондин дилингни узгил, Низомий,
Бу сукут жойи, фойда-зарар йўк.

* * *

Гар бир назаринг бу хаста дил танига тушди,
Лутфинг-ла лабинг ширини сўзчанига тушди.

Зулфинг гажагин пойида дил урди тапо-тап,
Гўё ўралиб ҳалқаси кишанига тушди.

Ҳасрат ила бу йўлда ёқам чоку чок этдим,
То кўз яна ул кўйлаги гулшанига тушди.

Ғам бирла алам кунжида додим етажакму,
Е қиссаларим яхши-ёмон фанига тушди.

Бир дам етибон ташла ниқобингни юзингдан,
Дей: «оташи хун гул била суманига тушди.

Чехранг таратиб ҳар тарафа нуру зиёинг,
Тушди Низомийга-ю суханига тушди.

* * *

Сабо ёр бўйини келтирса манга,
Дегил, Исонафас жон берди танга.

Яқубнинг дийдаси очилганидек,
Кўзин суртгач юсуфий пираҳанга.

Гулу райҳонлари бўлди муаттар,
Унинг зулфи бўйи етгач чаманга.

Ғаҳи ғунча чапонин чок этарди.
Ғаҳи ошуб етарди ёсуманга.

Муанбар зулфидин жонимга роҳат,
Саҳар чоғ етса гар мушки хўтанга.

Ўлик юз йилда чин дўстга етушса,
Ажабмаским, магар кирса суханга.

Низомий айласа шукри висолин,
Илиқ сўз тарқалур дунё — чаманга.

* * *

Шод яша, бу замон ғамга арзимас,
Қисилмагил, кўпу камга арзимас.

Арпа донича ҳам турмайди ўзи,
Ситами кўз ёшу намга арзимас.

Кундуз дилжўши-ю рўшинолиги,
Субҳидам салқин шабнамга арзимас.

Дедингки, бу кам-кам тузалиб қолар,
Бу сўз тўғримас, бир дамга арзимас.

* * *

Нигорим ишқида ҳар дамда қийноқда куяр жоним,
Бирар осуда дам йўқ, оташ ичра қолди ҳар оним.

Ғаминг пойимга ўт ташлар, туташгай бошга ул охир,
Қўлим олмас киши бир дам, куяр то пою поёним.

Мени бўҳтон этар мардум, ки сенсиз зинда эрмишман,
Ғуломидурман ул тилни, деса: «куймас бу бўҳтоним».

Нечун майл этмадинг менга, десам, куймаклигимдин шод
Экансан, нозанин, ғоз этма, ёрим, ўртаб имоним.

Менинг ўтдек дилим коптак каби чавгонига тушди,
Ажабким, куймади чавгон бу оташ тушгани оним.

Соқиё, май бер, бекор ўлтирмагил, келмиш баҳор,
Бахт ҳам бекорчиликдан ишга бермиш ихтиёр.

Мен вафо тухмини эккан эрдим ишқим боғида,
Ул ниҳол ҳам ўсмиш, унмиш мевалар бермиш қатор.

Дил чўлин бағрим хуни бирлан суғориб, яшнатиб
Қўйган эрдим, бул куни овлиққа келмиш шахриёр.

Хотиру кўнглим баробар изтиробда эрдилар,
Хотиримга келди осойишлигу дилга қарор.

Қайда бундан ортиқ иқболу саодат бул йўсун?
Келди ёрим, эй дилим, хизматда бўл, келмиш нигор.

Эй Низомий, жон ила шукрона қилмоқ шарт эрур,
Ғарқ ўлиш ваҳми агар бўлса кема, тайёр канор.

* * *

Қайдаки сен бор, қамар на даркор,
Кимгаки сен ёр, шакар на даркор.

Ул тунки, ойдек чиқиб келурсан,
Дерларки; бул кеч саҳар на даркор.

Хуснинг умиди дилимда ёрқин,
Шул дурдан ўзга гуҳар на даркор.

Қачондир охир эшигим очгил,
Йўқса ҳама дардисар на даркор.

Ваъда берасен, нечун вафо йўк,
Менинг ғамим шул, дигар на даркор.

Қулликдан эрур Низомий лофи,
Зулфингдан ўзга қамар на даркор.

* * *

Гул майга қараб чунон кулибдир,
Ҳатто илик-устихон кулибдир.

Бул қаҳқаҳа боғни яшнатибди,
Лола танасида жон кулибдир.

Еш тўккан экан саҳар булути,
Ул гирядан арғувон кулибдир.

* * *

Дилимда қолмади тинчлик ва ором,
Талаб кетди ўшал маъшуқи Баҳром.

Етур пайғом ёримга, сабо, тез,
Етиб анга дегилким, эй Дилором,

Қачон мендин узоқ кетдинг чунонам,
На хуш қолди, на қолди ақлу ором.

Ичибсанму ғамимнинг шарбатин сен,
Аё ар-ар қаду ҳам сийминандом.

Югурдим ҳар тараф мен мисли Мажнун,
Тилимда Лайли номи субҳдин шом.

Югурдим эрта-кеч манзил-баманзил,
Талаб айлаб сени, эй чеҳра гулфом.

На сендин бир хабар тапдим, на пайғом,
На сендин менга соғар бор, на бир жом.

Гажак зулфинга тушдим мисли ов мен,
Қўлу пойимга зулфинг ташламинш дом.

Газал айтмоқни қўй эмди, Низомий,
Кириб хилватга чўк туш зору ноком.

* * *

Дариго дил, дариго дил, ки дилдор топмадим ҳаргиз,
Ғамим англар, ғамим англар, ки ғамхор топмадим ҳаргиз

Бу мискин дил вафодорлик учун бўлмиш ҳижил доим,
Вафодорлик қилиб, ҳеч бир вафодор топмадим ҳаргиз.

Дилимга суҳбати ором суҳбутдош қаён топқум,
Агар билсанг, хабар етказ, бирар бор топмадим ҳаргиз.

Ҳаётим харж этиб ошнонамолар кўйига ҳар дам,
Кетурми умр беҳуда, харидор топмадим ҳаргиз.

Агар дўстлар аро соҳибдили бўлса бу оламда,
Қидирмишман нечукким мен бирар ёр топмадим ҳаргиз.

Бу саҳродан кими гул терса, ул хандон бўлур албат,
Харобмен хор тердим-ку гулинор топмадим ҳаргиз.

Низомий, сўз дурин сочиб, фақат Ширвон сари юргил,
Шаҳаншоҳдан бўлак одил харидор топмадим ҳаргиз.

* * *

Дилимда ғусса-ғам бисёру бисёр.
Харобот шавқи-ю хуммору хуммор.

Бебахтларнинг йўли тутдим, йўли шул,
Риёкорлар дами даркор-даркор.

Не қилсун менда тасбиҳ, эй яқинлар,
Бу хирқам остида зуннору зуннор.

Салибу қўнғироқдин фахр этдим,
Намоз тасбиҳга дилда ору юз ор.

Нечун пофам кесар ул мухтасибким,
Не бўлгай гар дилим майхору майхор.

Кирай даъво ила майхона ичра,
Бозорда жарчилар қатору қатор.

Менинг киссамда ҳеч нақдина йўқдир,
Не қўрқув ўғридин, не зору безор.

Муҳаббат зулмида, минг-минг шукрим,
Танамда бошу бошга сиртмоғу дор.

Бу ишлар ичра айб этма, Низомий,
Қаландарвор йўлим бору йўлим бор.

* * *

Сен билан бул қул нечун хушдил эмас?
Ул фалак ғавғосидин гофил эмас.

Сен билан жон таҳлика, сенсиз жафо,
Оқибат иш ўнг эмас, бедил эмас.

Умрим ўтди ҳаққини сендан талаб —
Айласам, солгил қулоқ, ботил эмас.

Сенсизин кетди қўлимдан ҳосилим,
Сенсиз, эй жонон, мурод ҳосил эмас.

Сенку нақд, ёнингда йўлдан ургучи,
Менга бундай жой ҳечам манзил эмас.

Бул Низомий, кўрса ҳам жабру жафо,
Кўнгил асло ўзгага мойил эмас.

* * *

Ишларимми бу чигал, зулфингми, рўзгорим менинг?
Нуқтаму, оғзингми у ёки дили торим менинг?

Тун қарому ё дилинг, холингми, аҳволим менинг?
Шаҳд ширинму, лабинг ёки шакарборим менинг?

Ярқироқ Парвинми, дурми, тишларингми, эй санам?
Қоматингми тўғрироқ, ар-арми, гуфторим менинг?

Нур берар ойму, қуёшму ё юзинг ёки сўзим,
Толиимми беқарор, ҳулқингми ё корим менинг?

Қинғир у вадангми ё қаддимми ё раъйинг сенинг?
Сўзларингми беасос, бод, хомхаёл зорим менинг?

Менда йўқдир сабр жиндек, сенда паймону вафо,
Беадад хуснингми ёки қайғу бедорим менинг?

Кўзларинг хунрезроқму ё фалак ё шоҳ тиги,
Тезроқ ғамзанми ё шамширми, бозорим менинг?

Дилни овларми висолинг ё менинг шеърий сўзим,
Дилни ўртар айрилиқми, ёким оҳ-зорим менинг?

* * *

Келди баҳор ишқ фасли бу, маъшуқи гулрухсор қани?
Ишқ аҳлига тўлди бу боғ, охир дегил, дилдор қани?

Хирман ўлиб дебойи чин, зебо бўлиб сахро чунин,
Даъвогар айтчи ростин, зулфи муанбар ёр қани?

Ҳар дамда шайдо булбули, етди қулоққа ғулғули,
Кимга насиб олам гули беаҳмату бе хор, қани?

Булбул ҳамон айлар фиғон, ҳар ноласи сўзлар равон,
Раст айтайин, кездим жаҳон, бир дўсти маънодор қани?

Ҳеч топмадим дўстдан асар, ўтган йилу йиллар дигар,
Бу йил яна ташла назар, чин дўст қани, чин ёр қани?

Кўп бошни чарх пастга йиқиб? Кўп дўстлар қўлдан
чиқиб,

Ҳам ваҳмалар дилини сиқиб, ҳушёр дилозор қани?

Эртан, Низомий, очма лаб, кирсанг агар боғи тараб,
Ким кўрса гар, десун «ажаб, булбули хушғуфтор қани?»

* * *

Бул давлати сармастим ҳушёр бўлур бир кун,
Уйқудаги бул бахтим бедор бўлур бир кун.

Тун кечалар уйқуси кетмайди бекор охир,
Сабр айласам ул уйқу даркор бўлур бир кун.

Эпиқ эпик очилгай ҳам тун кеча тонг бўлгай,
Дилбар шу зайл қолмас, дилдор бўлур бир кун.

Оҳиста бўл, ул душман ҳам дўст бўлур бизга,
Осударак, эй душман, ул ёр бўлур бир кун.

Ғам бирла алам мендан кўргач севинар ёвлар,
Кўзларда азиз бул он, ҳам хор бўлур бир кун.

Кофир бўлибон қолдим дастидану шул қўллар
Ўрган сочи белимга зуннор бўлур бир кун.

Оҳ, аҳди Низомийни синдирди ўшал жонон,
Мен қўрқамен аҳдидан безор бўлур бир кун.

* * *

Юз Юсуфи Канъондир, йўлларингда қурбондир,
Йўлларингда қурбондир, юз Юсуфи Канъондир.

Лабларинг дурафшондир, ёқуту зиё сочган,
Ёқуту зиё сочган, лабларинг дурафшондир.

Якка ўзи султондир хусн эли диёринда,
Хусн эли диёринда якка ўзи султондир.

Сирли боқиши жондир, ошуби жаҳондир ул,
Ошуби жаҳондир ул, сирли боқиши жондир.

Тан ва жонда пинҳондир ғамзаси Низомийга,
Ғамзаси Низомийга тан ва жонда пинҳондир.

Ќ И Т Ъ А Л А Р

Кетдинг, топди шикаст маҳфилимиз,
Хам маҳфилимиз, ҳам дилимиз.

* * *

Душманам менам зўр, дилимда алам,
Бедаво касаллик давоси чидам.

* * *

Нопок киши ҳикмат сўзин қайтарса,
Яхши маъносини йўқотмас ҳикмат.

Покизарўй киши жим ўтирса ҳам,
Гўзал табиати барчага ибрат.

* * *

Ул тоза гулга мен этиб насихат
Дедим ҳамнишининг бўлмасин хас-хор.

Аммо биз хокийлар яхши биламиз.
Унинг этагига қўнмайди ғубор.

* * *

Бир кун бир ёш йигит гўрига етдим,
Гўрдан чиқар эди юз нола, фарёд.

«Нечун нолийсан, эй навқирон?» дедим,
Деди: «Кексаликка етолмадим, дод!»

* * *

Ҳамдамим менга деди: «Бир кун суҳан асносида,
Сенга маълумдир фалак асрорию кори жаҳон.

Ҳам фазилат мулкида якто ҳуқумдору амир,
Ҳам суҳан иқлим аро сенсан ягона қаҳрамон.

Умр ўтказма тажарруд кунжида танҳо ўзинг,
Ўзгалар оила аҳли бирладир тинчу амон».

Мен дедим: «Эй фикри шаъми жонимизга нурбахш,
Эй ақл бирла гуҳар зотинг одамзодга ҳаён,

Менга амр этганларинг аслида бори яхшилиқ,
Чунки яхшидан ёмонлиқ келганин билмас замон.

Лекин ишқ куйида озод эрса кимки сарвдек,
Токи имкон бор экан бўлгай сарафроз, шодмон.

* * *

Ҳайфдир гунча мисоли жонига солса тугун,
Гул каби бир неча кун боғ ичра биз ҳам меҳмон.

Гар аёл васлин қидирган кимса онинг васлидан,
Роҳату кайфу сафо, ишрат дегайдир ҳар қачон.

Лекин ундан яшнамас суҳбат чироғи ҳеч маҳал,
Мен гапирсам боғдан, тоғдан келодир ул ҳамон.

* * *

Ақл кўзи била кўрдим жуда кўп,
Гапирмаслик экан одам жамоли,

Илим баҳси ила дарсга берилмоқ,
Билан доим ошар инсон камоли.

Замони шеърү сагранж ҳам ҳикоят
Булар бирлан етар хотир малоли.

Р У Б О И Й Л А Р

Эй ўз қоматидан бўлган сарафроз,
Кўзларинг пистирма қурган тийрандоз.
Зулфинг ҳалқасидан дили қон бўлиб,
Белин боғламади бу кўнгиш жонбоз.

Ҳолимизни нисанд этгайсан, жоно,
Хусну жамолинга кўзим нораво.
Кайқубод, Хусровлар етмаган васлинг,
Бу шўрида ҳавас этса не савдо?

Хуррамлик асоси тортиб қолди нам,
Айшу ишрат тушди кишанга маҳкам.
Нечук шод бўлайин? Шодлик бўлмаса,
Нечун ғам чекмайин, қонимда-ку ғам.

Инъомингдан асар кутдим, бўлмади,
Дуогўйга назар тутдим, бўлмади,
Ранжу меҳнатингга шерикман, аён,
Роҳатингдан хабар кутдим, бўлмади.

Умримиз-ку шому хуфтон ораси,
Яхшилик қилади одам сараси.
Бу дунё ҳеч кимга қолмас абадий,
Дўст дилини овла, гапнинг хулласи.

Иўл босдик, иш қилдик, барчаси ўтди.
Замонсозлик қилдик, боқмайин кетди.
Фигон чекдик, аммо қани товушимиз,
Умри нақдинамиз зум ўтмай битди.

Эй кўз кўрмадингми жонон кетганин,
Йиғимизни кўриб, хандон кетганин.
Бир бирин суяшди жону дилимиз,
Ул эса боқмайин шодон кетганин.

Ишқ ниҳолин дилга экдим ғамингдан,
Не-не аламларни чекдим ғамингдан.
Не сўйлай, ғамингда тўйдим жонимдан,
Яхшиси демайин лом-мим ғамингдан.

Эй паризод, тишинг, эъжози фалак,
Замона адолат кўрсатиб андак,
Дарёга писанда этиб десаки:
«Мана, дурни шундоқ ясамоқ керак!»

Ер кўйида кўнгил чаққон чопадир,
Бевафо ёрни деб, ҳарён чопадир.
Эс-хушдан айрилган девона кўнгил,
Девона на билсун қаён чопадир.

Қачонки ёр қўлга қизил гул олур,
Гўё майга тўлар ул жоми биллур.
Гул юзи гул билан кирса нардага.
Барча гўзалликлар жамул жам бўлур.

Бу висол кечаси бир пасдек ўтар,
Хуррам нафас ол, бир нафасдек ўтар.
Шодлик лочини бўл, фано калхати,
Бақо қуши эмас, магасдек ўтар.

Дилни фақирликка фидо қилайлик,
Фано заҳматига вафо қилайлик.
Гўшанишинликни адо қилайлик.
Кўнгилни нишони бано қилайлик.

Кабоб еёлмайман, тўйганман ўзим,
Дўстсиз қултум сувга қаролмас кўзим.
Шоҳона мажлисда мастлик-йўқсуллик.
Мен йўқсул, шаробга йўқ тажовузим.

Кайф қилишар кимга шароб етишса,
Дард ошхонасидан кабоб етишса.
Улар мажлисини ҳавас қиламан,
Шоядки менга ҳам гулоб етишса.

Менга ёвгон карам, шул ҳам етади,
Ғамим емас санам, шул ҳам етади.
Ўлсам дилим тирнар фақат бир нарса,
Санам тутмас мотам, шул ҳам етади.

Адолат фарзанди зафардир, зафар,
Зулмининг меваси зарардир зарар.
Сахийлик айбингни ёпади осон.
Аммо бахт асоси ҳунардир ҳунар.

Сарв қад кетидан югурма чандон,
Халқинг таънасига бўласан нишон.
Дея бефойда панд берма, донишманд,
Ихтиёрсиз тортар ул қони камон.

Балки саркашликни кўриб бошоқда,
Бошини уздилар унинг ўроқда,
Тегирмонга солиб этдилар куқун,
Аввал пўстин шилиб, уриб таёқда.

Фигон чексам дўст ҳам чекади фигон,
Сабр қилсам агар, кўзлар нигорон.
Фақат бир нарсадан дилда ваҳима,
Рақибим додига етмасин жонон.

Не гаплар бор, қайтаришга чидамайди бет,
Дашном, ёлғон, игво, тухмат сўздан узок кет,
Душман сўзи дея дўстдан кечмоқлик абас,
Не десалар десунлар, дўст бирла умр эт.

Ишқинг маст қилганга бўлмагил бедод,
Вафо йўлида у меҳринг этар ёд.
Ойнага боққил кетмасанг хушдан,
Ҳақ сенинг кўнглингда дерман умрбод.

Ишқинг оташидан иситмам ошкор,
Дардингдан ҳалқумга келди жон, эй ёр.
Юзинга ўғринчи боқсам, эй дилдор,
Қатл этмаса ажаб мени шул дийдор.

Ичимликлар ичра шароб аълороқ,
Майкада ичида май-ноб аълороқ.
Олам харобазор, обод жойи йўқ,
Харобада бўлсанг хароб аълороқ.

Вафо йўлида тан ва жонинг бой бер,
Молу зару сийим, ҳонумонинг бой бер.
Умид жиҳозин йиғ икки жаҳондан,
Фориг ўлтир, икки жаҳонинг бой бер.

Ғаминг юкин фалак ҳам ўлчолмайди,
Жабрингдан ҳеч кўнгил захр ичолмайди.
Шавқингдан ошиқлар шундай берар жон,
Ҳатто азроил ҳам ип ечолмайди.

Бу лабларда шакар ва сув аралаш,
Хуммор кўзларида уйқу аралаш
Вой, тоза очилган гунафшага боқ,
Бош кўтармиш оташ ва сув аралаш.

Туриб кел сен учун хужрам ясатдим,
Дастурхоним улфат учун тузатдим.
Шаробу кабобга шерик бўл сен ҳам,
Уларни кўз ёшу дилдан яратдим.

Сен унда қолдинг мен эсам бунда зор,
Хаёлингдан ўзга йўқдир ҳеч ғамхор.
Ер юзига чизиб сенинг суратинг,
Қарасам кўзимдан хун оқар, нигор.

Менга даво сенинг масиҳо дамнинг,
Заҳмимга даводир сенинг малҳаминг.
Мен узринг, сен журмим айтамыз тоқай?
Сен қоним, мен эса ютамен ғаминг.

Қайдан қидирайин, сен мендан олис, мен на қилайин?
Дардинг кимга айтай, ким борки холис, мен на қилайин?
Яхши биламенки бундан буёқ сени кўра олмаймен,
Дилу жигар куйса чиқармайин ис, мен на қилайин?

Кўк гумбаз тагида билмайин тиним,
Паргордек айландим саргашта муқим,
Бисёр қидирдиму тона олмадим,
Бир мувофиқ дўстки бўлардим таслим.

Шодмизки, бир дамчи олмадик беғам,
Бисёр қон ютдикку дам урмадик, дам.
Оҳ шуъласи чиқмай очилмади лаб,
Қатра томмай киприк бўлмади-да нам.

Бизларки, жойнамоз бирла ёпдик хум,
Майхона хокидан қилдик таяммум.
Зора ёрни топсак шу бутхонадан,
Уни биз черковда айлагандик гум.

Вақти етди, узлатдан чиқариб ўзни,
Яхши-ю ёмондан юмойлик кўзни.
Аввал ўз ишимиз поёнин билиб,
Кейин бошқалардан сўрайлик сўзни.

Бир кун Яман шохин гўри устига бўрсам,
Қўл чўздию тутди кафан, кўрсатиб карам.
Ва деди: «Бу саховағим айб айламагил,
Бу дунёда бундан бошқа йўқ бирор нарсам!»

Ё раб, ноз уйқудан уни бедор айла,
Хусни жомидан маст, энди ҳушёр айла.
Ё мени беҳабар айла ўз ҳолимдан,
Ё уни ҳолимдан сен хабардор айла.

Бунда ҳар ким тўплар мол, зар этакка,
Жонни кафтга олу сол зар этакка.
Ишқ баҳри тўфонли ва бениҳоят,
Қинғир қайиқ қачон етар этакка.

Бўлдику рўзгорим сиёҳ гамингдан,
Тик қаддим камондек дутоҳ гамингдан.
Фироқинг шунчалар айлади шитоб,
Бошим ҳам бебошеб, кўлоҳ гамингдан.

Эй бод, сўзим ниҳон, атайлаб айтгил,
Юз тил ила аста очиб лаб айтгил.
Қўққисдан гапирма, малол тушмасин,
Кезини келтириб, авайлаб айтгил.

Дарвиш хасталикда чекар сарин оҳ,
На давлати қолди ва на жаҳон шоҳ.
Йўқлик сафарига дарвешлик яхши,
На шоҳлик ташвиши, на тожу кўлоҳ.

Кеча тун етишди орому ишрат,
Бнимда тоза гул бир моҳи талъат.
Зулфи гарданини олган камандга,
Гарданида сочи эшилган қат-қат.

Кошки халқ кўрсайди ўшал санамни,
Билармиди менга тушган аламни.
Ошиқ йиғисидан кулишни қўйса,
Топмасмидик бирор бедил, беғамни.

Еру дўстдан холи бу бечора дил,
Ким бе ёру бекас ишлари мушкил.
Бир икки нафасга берилмиш ҳаёт,
Дил бўлса, дилдорсиз кун ўтказмагил.

Жаҳондан топмайин мувофиқ дилдор,
Беҳуда кезамен ишларим душвор.
Жигарим қони-ю кўз ёшим билан
Дил ҳолин ёзамен деворма девор.

Гар оҳ урсам қайга етар фарёдим,
Сабр қилсам тугар умри ободим.
Бировнинг савдосин бировга бермас,
Ҳар нафас сендадир, ёр, фикру ёдим.

Най дерки: «Оёғим лойда эрди бас,
Менга ўроқ солди ҳаво-ю ҳавас.
Оғир жафо кечдим кимнинг қўлидан,
Маъзур тутай дилдан нолисам нафас.

Кўнгил берсам сендан қилай шикоят,
Биласеями нечун арз бе ниҳоят?
Парда йиртилмаса сенинг ҳақингда,
Бениҳоят қонлар эдим ҳикоят.

Эй дарвеш дил, шов-шув кўтариб ҳаргиз,
Яхши-ю ёмондан ўгирасен юз.
Фойда йўқ сочларинг тушиб кетса ҳам,
Бошингда тугун бир соч бўлса ҳануз.

Ҳ И К М А Т Л А Р

Ўзга қўли билан кавлама гавҳар,
Қўл-оёғинг ишлат тириксан магар.

Шундай ишни қил, кўтарсин ҳолат,
Келтирмасин у сенга хижолат.

Олдин билиб олиб, кейин сўзлагил,
Олтин тошиб, сўнгра харжин кўзлагил.

Муҳаббатсиз киши мисоли музлик,
Юз жони бўлса ҳам ўликдир, ўлик.

Муҳаббатсиз бўлганда олам,
Қачон тирик бўларди одам.

Халқ хизматига ярашга интил,
Хулқинг била бу жаҳонни соз қил.

Қаламга олиб бедодликни,
Халқ ичра ўрнат ободликни.

Сулҳ ила иш битиб турганда зинҳор,
Тепкидан бошлама, бу кимга даркор.

Ундай дардни доно қилмагай ҳеч ёд,
Ул агар айласа ғаним дилин шод.

Жуда кўп иш дўстликдан унмиш,
Дўст керакдир, унсин десанг иш.

Бошда айланса ҳам гар тегирмон тош,
Одам эмас тортса, дилбаридан бош.

Жоннинг душмани ҳам гар бўлса доно,
Ақлсиз дўстдан у юз карра аъло.

Қадам кўяр жойинг яхши синаб боқ,
Фақат шундан кейин ишга қўй оёқ.

Ўз ўзингга зўрлик қилиб шер монанд,
Сўнгра ўзинг бўл ўз хулқингга фарзанд.

Эгрилик келтирар бошга ғам-алам,
Тўғрилиқчи, барча ғамларга барҳам.

Қамич топди шакар тўғрилигидан,
Эгрилигидан гул бағрида тикан.

Боғла вафо аҳди камарин маҳкам,
Аҳдинг бузмасликка қадам қўй, шаҳдам.

Қинғир қилмишлардан ўғиринг юзни,
Тўғри йўлда мақсад кутади сизни.

Инсонга навозиш — эҳсон ва карам,
Озодни ҳам сенга этади маҳрам.

Ўзгалар айбига тетик назар сол,
Ўз айбинг кўргандек, ундан ибрат ол.

Агар сув топ-тоза, бўлса ҳам зулол,
Кўп ичилса ул ҳам меъдага малол.

Икки юрак қўшилган замон —
Тоғларни ҳам этишар талқон.

Одамга аралаш бўлсанг гар одам,
Одамлар ичрадир мўътабар одам.

Кимки ўрганишни уят, ор демас,
Сувдан дур топади, тошдан лаъл олмас.

Ёшлиқдир-ку асли дадилликка тож,
Гоҳида иш кекса ақлига муҳтож.

Доно ёш бўлса ҳам ишда серилож,
Гоҳи бўлур кекса сўзига муҳтож.

То бордир соғлигу ёшлик билаги,
Рўёбга чиқади ҳар ким тилаги.

Нафсингни жийрони бўларкан роминг,
Ихлос тангасига сўқилур номинг.

Нолойиқ сўз зоҳир этса нодон тил,
Унга сукунатни жавоб айлагил.

Тил сўзлаганда тил, кўз кўрганда нур,
Аввал узум пишар, сўнг шинни пишур.

Бадхулқ меҳрибондан яхшидир юз бор,
Ширин забон бўлса меҳрсиз ағёр.

Чалиниб турса ҳам сўзинга қарсак,
Сўзламай ўлтирмақ яхшидир, андак.

Эшитганинг ювиб ташла сув мисол,
Фақат кўрганингдан де, кўзгу мисол.

Сўзинг лутфи оқса бамисоли об,
Ўшанда ҳам камроқ гапирмоқ савоб.

Кам гапиру танла мисли дур,
Оз-оздан ҳам жаҳон лиқ тўлур.

Ҳар аёл хотинмас, ҳар бола фарзанд,
Ҳар гул мева бермас ё ҳар қамиш қанд.

Икки дилбар тутса, ул дил дил эмас,
Кимда икки дилдир ул оқил эмас.

Аёл не тўқиса, шуни кўради,
Эркак нима экса, шуни ўради.

Ким олдинга боқар, хато қилмайди,
Ўлимдан сўнг дору шифо қилмайди.

Еққан ўтинг таратар тутун,
Пушаймонинг фойдасиз бу кун.

Ноумид бўлмағил қаро кунда ҳам,
Қут қатраси қаро булут ичра жам.

Чора эшигини беркитма асло,
Аччиқ бўлади-ку кўпинча даво.

Ноумидликдан ҳам умид урар бонг,
Қаро кечадан сўнг, отар оппоқ тонг.

Яхши бил, қаро тун тушса ҳам бошга,
Охири егурсан порлоқ қуёшга.

Дунёда ечилур ҳар қандай тугун,
Лекин бирдан эмас, оҳиста, секин.

Ҳар кеча сўнгида нури зиё бор,
Ҳар бардош сўнгида завқи сафо бор.

Қудуқ қази ердан сув чиқса агар,
Қончиқар жойдан ур томирга нашта.

Сиригни айтмоқчи бўлсанг, хўп сара,
Сара дўстинга ҳам душмандек қара.

Ҳеч ким эканини ўзимга демас,
Ҳеч ким керагидан ортиқча емас.

Аждодлар боғу роғ экиб кетишди,
Мевасига янги авлод етишди.

Биз учун эжилган экан неча боғ,
Экайлик бошқалар учун биз бу чоғ.

Экишу ўришдан иборат жаҳон,
Барча бунда бири бирига деҳқон.

Кўзгатаркан қайси иш шармсорлик,
Бажо этганга ҳам келтирар хорлик.

Ҳунарни ҳам айбга санар ақли ғўр,
Товус оёгинмас, қарга кўзин кўр.

Хурмо дарахт баланд бўлмаса эрди.
Ҳар бола тошидан кўп завол эрди.

Осмону заминда не бўлса бари
Одамнинг фикридан эмас ташқари.

Сенга маълум қиличбозлик маҳоли,
Ғўдаймаклик бўлур бошининг заволи.

Бу кун бир кунимга яра, эй одам,
Бир кунингга яраб қолурман мен ҳам.

Дунёдан йўқолиб кетса хору хас,
Гулу шамшод қадрин ҳеч ким билолмас.

Баҳор келса қуруқ гулни ирғитма,
Совуқ қуш иш бериб қолар, унутма.

Юқтирмагин дилга ҳеч қандайин гард,
Ҳар қандайин гард ҳам дилга оғир дард.

Бир текис ўсмагай қўлда ўн бармоқ.

Чўнтаги бўм-бўш одам,
Доимо хотири жам.

Оз яхши — кўп ёмондан яхши.

Юз киши ҳузурига келур бир одам,
Бирнинг ҳузурига юз келмас ҳечам.

Ўзга оёғила йўл юриб бўлмас.

Ҳеч ким демайди, жоним,
Аччиқ менинг айроним.

Билимсиз бўлса киши,
Дуруст чиқмас ҳеч иши.

Шундай иш танлаб ол, шундай қил меҳнат,
Умрингда ундан ҳеч чекма хижолат.

Ҳунар ўрган, чунки ҳунарда кўп сир,
Епиқ эшикларни очар бирма-бир.

Качдасану шоҳлик даъво этасан,
Нечук шоҳсанким, ёвузлик экасан?!

Сабр қилган бўшар бандидан охир,
Бандларнинг калиди сабрдир, сабр.

Насихатим ол, эй ўғлим яқбор,
Ота пандидан бўлғил ҳосилдор.

Роҳати мардум дегил, озор демак
Мева бермас, ҳеч хижолатдан бўлак.

« Х А Ф Т П А Й К А Р » Д А Н

ФАРЗАНДИМ МУҲАММАДГА НАСИҲАТ

Эй ўғлим ҳушёр бул, ҳушёр бўл, ҳушёр,
Уйқуга кетгум мэн, сен эса бедор.

Насибанг боғдаги гулдек очилмоқ,
Муҳаммад зиёси номингдан порлоқ...

Яхшилик тамғаси номингда харчанд,
Баландликдан яна кўтарил баланд.

Қачонки бўлурман қабр ичра банди,
Шухратим кўтаргай номинг баланди.

Сўхбатдошлик қилғил яхшилар билан,
Ишларинг саранжом топар яхшидан.

Хушбўй, хушхулқ ила ўлтир бир нафас,
Бадхулқнинг суҳбати мисоли қафас.

Бир бадхулқ қўшилса улфатга агар,
Исми юз покиза номинг булғатар.

Битта қуш илинган бўлса тузоққа
Ажабмас юзлаб қуш тўлса тузоққа.

Ҳаж йўлида зарин ютди бир соқчи,
Юзлаб киши қорнин ёрди қароқчи.

Кексалардек ожиз мудрама йўлда,
Зулм яроғини тутмагил қўлда.

От ўйноқлашига бўлма маҳлиё,
Йўлга боқ, йўл оғир, унда кўп бало.

Йўл узра лочиндек учиб борсанг ҳам,
Қуёш каби йўлдан кўз узма бир дам.

Билиб қўйки йўлинг овлиқ сер бало,
Осмон камонининг ўқи маҳлиё.

Оҳанглари гарчи нафис оҳангдир,
Бу йўл оҳанграбо, тошлоқ харсангдир.

Бу улов устида юки кўп оғир,
Ҳар пасту баланддан ўтолмас ғир-ғир.

Олам танглик қилса, бермаса фурсат,
Юрак сиқилмасин, лобарлик кўрсат.

Кўп тугунлар борки, калиди пинҳон,
Кўп қийинчилик бор, иложи осон.

Тушлар борки, киши дилгир бўлади,
Кўпинча яхшилик таъбир бўлади.

Жигарга қадалар гарчи ғам ўқи,
Давосини сабру саботдан тўқи.

Яхшилик дуррини сақла маржонда,
Емондан узоқ бўл, қолма армонда.

Асли ёмон қилмас ҳеч кимга вафо,
Ёмон ёмонликдан тонмагай асло.

Шумингчун ёмондир аслидан чаён,
Заҳар солмоқ ҳунар, тийилмоқ нуқсон.

Ҳунар ўрган, илму ҳунардан хуллас
Эшик очувчи бўл, ёпувчи эмас.

Кимки ўрганишни уят билмайдур,
Тошдан лаъл ундирар, сув қаъридан дур.

Кимнингки илмдан ризқу рўзи бор,
Илм ўрганишдан асло этмас ор.

Қанча тез фаҳмлар қилди танбаллик,
Охири ишлари бўлди ҳаммоллик.

Қанча дили сўқир, пўстак табиат,
Таълим ила топди шону шарофат.

То кишида ёшлик, соғлиқ иқтидо,
Ҳар мурод калиди қўлда муҳайё.

Сарв қоматга шикаст етишса агар,
Мумиё давоси қайдан топилар?

Букун гуркираган жаҳонинг сенинг,
Йўл юр, оёқда йўқ нуқсонинг сенинг.

Менинг умрим сўлмиш, тўкилмиш япроқ,
Лола юзим сарик, бинафшам оппоқ.

Гавдам кўтармакдан топдим хасталик,
Оғир кўлоҳдорлик, камарбасталик.

Хизматим бажарар эрдим мардона,
Энди ундай мардлик менга бегона.

Қувватимни қирқиб ташлади айём,
Айёмнинг одати шудир вассалом.

Евлар солар дойим таъбимга хатар,
Соябон, қалқоним илм ва ҳунар,

Пастга урмоқ истар ҳар инсонни ҳам,
Кимга юз ўгириб берамен салом?

Ешлик ўтиб кетган бўлса-да, аммо,
Кўнглим тўла ғайрат, мана муаммо.

Бундай тамға фақат менга ёрмикан?
Е ҳар кимда шундай бало бормикан?

Яна ёдингда тут, дилим давоси,
Хокимни ўпувчи, руҳим жилоси,

Қоронғилиқ эмас, рушнолик қил,
Синиқ бу кўнглимга мумиёлик қил.

Гарданим ишдан ҳам ингичка бул кун,
Кўтаролмас ҳатто чўпу хас юкин.

Ўз ризқим донидан қилиб қаноат,
Садафдек хонамда сарварман фақат.

Бировларга мухтож бўлгандан минг бор
Яхшику қаноат бўлса менга ёр.

Ўзга ҳомийлигин шер этиб инкор,
Мавжудот ичинда бўлди улуғвор.

Дастурхонингдан нон улаш кўпми оз,
Узга холвасини егандан шу сөз.

БАҲРОМНИНГ АЖДАҲОНИ ЎЛДИРГАНИ

Пайдарпай тоза май ичиб неча жом
Ширакайф сахрога йўл олди Баҳром.

Камон тортиб шикор бошлабон гўрга,
Қулонлар нечасин тикди у гўрга,

Гўрга зўрлик қилди Баҳром паҳлавон,
Қулон сўнгагига тўлди биёбон.

Охир пайдо бўлди бир мода қулон,
Талотум, ғавгога тўлди бу жаҳон.

Қомати хаёлий пари нишона,
Юзи гулдек тоза, очиқ пешона.

Сағриси тептекис мисли яхмалак,
Елиндаги суту шакардан дарак.

Енда мушкин чизиқ мисли самбиттол,
Бошдан туёққача танаси хол-хол.

Баҳромни кўрди-ю пойга берди зўр,
Отин қўйиб қува кетди Баҳром Гўр.

Ешу чопқир эди овликда қулон,
Овчи ҳам қуварди мисоли қоплон.

Эртадан кечгача чопар бе тиним,
Шер ҳам қувиб борар уни сер унум.

От бошин қулондан бурмас эди шоҳ,
Нечук жилов тортсин қулондан, э воҳ.

Охир дашт тугади, етишди жарга,
Ҳеч одам оёғи етмаган ғорга.

Овчи етди қулон бошига, аммо,
Ғор оғзида ухлаб ётар аждаҳо.

Қоронғида тоғдек чирмашиб ётар,
Ул ҳам овга ҳозир, тирмашиб ётар.

Қаро тутун ила оташу олов
Ичидан бошини айлабон ялов,

Чиқармиш, дарахтдек на барг на шоҳи,
Ажал хабарчиси дўзах подшоҳи.

Оғзин катталиги бамисоли ғор,
Ҳалокатдан ўзга на юмуши бор?

Қулон боласини ютиб хўп тўйган,
Вақтинча ов қилиш одатин қўйган.

Подшо ўз йўлида балони кўриб,
Аждаҳо бўлди аждаҳони кўриб.

Ов завқидан кетди ўлим ваҳми боқ,
Жиловни қўйди-ю ниқтади оёқ.

Уйлади таажжуб бу қандайин ов,
Не тадбир қилайин, бу қандайин ғов.

Энди тушундиким қулон кўриб ғам,
Аждаҳодан чекиб саноқсиз ситам.

Шоҳни чорлаб келмиш адолат тилаб,
Ситамкорга қарши далолат тилаб.

Шоҳ деди: «Аждаҳо ёнини олсам,
Ажабмас гўрда ҳам хасратда қолсам.

Мену қулон, дилга адолат тўлсин,
Ўлимдан ваҳм йўқ, не бўлса бўлсин!»

Қўш учли тез учар бир ўқни олди,
Дастаси оқ, таранг камонга солди.

Аждаҳога қарши кўзида ғазаб,
Пистирмага ўтди ўзида ғазаб.

Аждаҳо бошини кўзлаб паҳлавон,
Икки бошли ўқдан бўшатди камон.

Иккала кўзига қадалди ул ўқ,
Дунёни кўришга энди ҳеч йўл йўқ.

Қўш уч ўқ ҳавода нурдек эшилди,
Қаро аждаҳонинг кўзи тешилди.

Аждаҳога бўлди жанг майдони танг,
Бошига келди шоҳ мисоли наҳанг.

Томоғига найза солди бебок эр,
Гуё андомига панжа урди шер.

Дудима найзасин бурай бошлади,
Аждаҳо тамоғин йиртиб ташлади.

Аждаҳо бонг урди ва хазин бир ун,
Сўнгра қулаб тушди мисоли устун.

Аммо шоҳ қўрқмади боз солди човут,
Тоғ увуллашидан қўрқарми булут.

Шоҳ тиғидан бошсиз қолди ахриман,
Яхши бошсиз жонсиз бўлса гар душман.

Оғзидан тилинди думига қадар,
Қулон бола чиқди қорнидан сиймбар.

Уч олмоқлик учун қасоскор қулон
Шоҳни чорлагани энди бегумон.

Яздонга саждага эгилди шоён,
Аждаҳо ўлдию бу қолди омон.

Яна овлиқ томон бўлиб от сурмоқ,
Энди узангига қўйганди оёқ.

Шоҳ кетаётганин кўрибоқ қулон,
Ғор ичинда яна кўринди шул он.

Тутмоқ бўлиб уни подишоҳ яна.
Ғор ичига отин сурди мардона.

Қийналиб ғор ичра зина ба зина,
Кириб, яшнаб кетди топиб хазина.

Бир неча хум тилло мисоли пари,
Беркиниб турарди одамдан нари.

Хазина калитин киритгач қўлга,
Аждардан тозалаб, қаради йўлга.

Ғордан чиқиб бўлди йўлга равона.
Яна йўлбошчилик қилди мардона.

Бир соат ҳам ўтмай шоҳ аёнлари,
Етиб келиб тўлди унинг ёнлари.

Бирма-бир келишиб олишди қуршаб,
Барчаси турарди атрофда саф-саф.

Шоҳ буйруқ бердиким, ақобир, аён,
Барча овчи ботир, барча паҳлавон.

Гордан хазинани чиқариб барин,
Уловга юклашсин кумушу зарин.

Уч юзта нор туя корвон шоҳона,
Ғазна ортиб йўлга бўлди равона.

Қулон ҳисобини қилиб подишо,
Тиғидан ер тишлаб қолди аждаҳо.

Оқибат ранжида қилибон қадам,
Ҳам ҳазина топди ҳам қайтди ўктам.

БАҲРОМ ВА УНИНГ КАНИЗАГИ

Овни кўнгли тусаб Баҳром шоҳ ботир,
Бир уни айланди баланд тоғу қир.

Қулон туёқ оти қўзғатди тўзон,
Тийрандозлик қилиб қулатда қулон.

Йўл тўсар отлиқлар бутун бир қўтон,
Қулонни қувлашар эрди шоҳ томон.

Пистирмада пусиб турар шоҳ шерзот,
Остида ўйноқлаб турар тулпор от.

Шоҳ ёнида битта каниз бор эди,
Размда, базмда, овда ёр эди.

Номи фитна, юзи-кўзида фитна,
Хуснидан подшонинг ўзида фитна.

Юзин очса баҳор, беҳиштдек жамол
Хиром этса майса юзида шамол.

Бунинг устига у яна хонанда,
Раққоса, мутриба, моҳир созанда.

Кўпинча шикорда, бозмда бирдак,
Шоҳ наздида ўйнар, куйлар канизак.

Унинг сози чангу, шоҳ сози камон,
Ул овлайди кўнгил, шоҳ овлар қулон.

Неча ов кўринди биёбонда бот,
Баҳром улар томон тезлаб кетди от.

Пароканда бўлди тез чопар қулон,
Шер босиб борарди қўлида камон.

Уқини камонга жойларди осон,
Шердек наъра ила тортарди камон.

Орқасидан қувиб етар эрди ўқ,
Қулон ер тишларди бошқа чора йўқ.

Неча вақт овликда ҳар ён от солди,
Кўпин ер тишлатди ё тутиб олди.

Шунча иш ўтди-ю нозли канизак,
Шоҳга мақтов сўзин айтмади андак.

Подшоҳ индамай турди бир муддат
Ўзокдан бир қулон ўтарди шиддат.

Деди: «Эй турк қизи кўзлари химмор,
Мерганлигим нечун этмайсен иқрор?

Менинг мерганлигим ҳаддан зиёда,
Сенинг назарингда нечун афтода?

Ана қулон келди не ғавго солай
Айт унинг бошига не савдо солай?»

Деди: «Руҳинг сафо чироғини ёқ,
Ўқ била тикилсин қулоққа туёқ.»

Шоҳ унинг айёра кўзига бокди,
Чора чироғини дилига ёқди.

Зўлдир отадиган камонин олди,
Унга қўрғошиндан бир соққа солди.

Қулон қулоғига текканда зўлдир,
Қулон қотиб қолди титрабон дир-дир.

Зўлдирдан бўшатай деб қулоғини,
Унга олиб борди кўш туёғини.

Шоҳнинг ўқи шунда мисоли чақин,
Учиб бориб тикди қулоқ-туёғин.

Чинли канизакка шунда дер Баҳром:
«Кўрдингми ҳунарим нечук, дилором?»

Қиз деди: «Шаҳриёр машқидир бу иш,
Ҳар кимга ҳам осон машқ қилган юмиш.

Одам машқ қилса гар ҳар қандай ишни,
Қийналмай бажарар ундай юмушни.

Бундай ўқ тегиши одатдан эмас,
Аmmo у машқдан, қудратдан эмас.»

Бу жавобдан подшо не ҳолга тушди?
Гўё ўткир болта ниҳолга тушди.

Лаб титради, қолмай дилида мадор,
Шаҳриёр айлади ғазабин ошкор.

Деди: «Жонга бало тирик қолдирсам,
Ундан беш батарроқ агар ўлдирсам.

Аёлни ўлдирмоқ мард иши эрмас,
Аёл жангда жангчи ё овда шермас.»

Енида бор эди улугзот сардор,
Шер каби ваҳмдор, бўридек ғаддор.

Енига чақириб дер унга Баҳром:
«Бу канизак ишин айла саранжом.

Фитна бўлмиш тахти боргоҳ балоси,
Фитнани сўндирмоқ ақл фатвоси.»

Сардор зулм этиб шоҳ жононасига,
Олиб кетди уни ўз хонасига.

Ишни шоҳ айтгандек тузмоқчи бўлди,
Бошин шам учидек узмоқчи бўлди.

Кўзида ёш ила деди ул дилдор:
«Ассосиз фармон-ла иш тутма, сардор!

Ўз жонингга душман бўлмасанг агар,
Беғуноҳ қонимга бўлма даъвогар.

Мени мунису хос кўрар шаҳриёр,
Барча каниздан кўп қилар ихтиёр.

Ғарчи шоҳ наздида сурбетлик қилдим,
Дев ўюн кўрсатди, тўғри деб билдим.

Подишо қизишиб, қилди сиёсат.
Шошилиб солма сен бошингга офат.

Сабр қил бир муддат кўрсатиб чидам,
«Ўлдирдим» деб айтгил, майли бу алдам

Шоҳга ёқадими, бўладими шод,
Унда қоним ҳалол, тўкавер кушод.

Агар ўлимимдан шоҳ кайфи ёмон —
Бўлса, тану жоним топади омон.

Сен сўроқ, мен эса ўлимдан халос,
Сарв тан қонига беланмас бехос.

Бир кун келар, мен ҳам ичамен қасам,
Ўлай, хизматингга хозир турмасам.»

Шундай деб маржонин ечиб у дилбар,
Сардорга узатди етти соф гавҳар.

Сардор бу ҳақ сўзлар маънисин ечди,
Беғуноҳ ул санам қонидан кечди.

Деди: «Зинҳор бошинг кўтарма ишдан,
Тийил шоҳ номини зикр қилишдан.

Дея: «Мен бу хона хизматкориман»,
Кеча кундуз ишда тиним билмайсан.

Узим чора излай иш борар бўлса,
Замона бизларга зора ёр бўлса».

Ана шундай қилиб улар ахд-паймон,
Бири ўлимдан, бири балодан омон.

Орадан бир ҳафта ўтди бе садо,
Канизак қиссасин сўради подшо.

Деди: «Уни гўё аждаҳо ютди
Ёш ва қон тўкилди, бебаҳо кетди!»

Кўзига жиққа ёш олди шахриёр,
Бир қарорга келди дилида сардор.

Сардор мулкида бор эди бир қишлоқ,
Узоқ жойда эди кишидан овлоқ.

Бир қасри бор эди кўп юксак авжи,
Томига тегарди булутлар мавжи.

Олтмиш зина билан чиқилар айвон,
Томининг устига қурилмиш чандон.

Шу айвон устидан жой олди каниз,
Азиз жойни олур гар келса азиз.

Сардор сигиридан туғилди бузоқ
Икки кунлик эркак буқачага боқ.

Паричеҳра уни ҳар кунни бир бор,
Елкасига олиб, етказмай озор,

Қаср зиналарин босиб бирма бир,
Айвонгача олиб чиқарди охир.

Ҳар куни кумуш тан кийик кўз гўзал,
Бузоқни элтади томга бир маҳал.

Бирор кун бу ишни қилмади қанда,
Ҳунарманд ҳунарин қилар арзанда.

Бузоқ ўсиб гўштга тўлди охири,
Олти ойлик буқа бўлди охири.

Ул гўзал канизак гуландом ҳамон,
Кўтариб чиқарди уни том тамон.

Оғирлигин сезмас, чиқарар енгил,
Машқ қилиб кўтарган эди муттасил.

Бузоқ вазни ортиб боргани сари,
Кўпроқ ўзида куч сезарди пари.

**КАНИЗАКНИНГ САРДОРГА
ШОҲНИ МЕҲМОНГА
ЧАҚИР ДЕБ МАСЛАҲАТ БЕРГАНИ**

Бир кун дилтанг бўлиб ул кўзи хуммор,
Ўлтирарди, кириб келди ул сардор.

Икки қулоғидан олиб тўрт гавҳар,
Сардорга узатди ҳурсифат дилбар.

Ва деди: «Буларни олиб бориб сот,
Олганига беру, пулин олиб бот,

Бозор бориб қўй ол, мева-ю, гулоб,
Халво-ю ширинлиқ, емак ва шароб.

Жаннатдек мажлис қур қуйилсин шароб,
Дастурхонда қанд-қурс, халво-ю каоб.

Бу томон ов қилиб келиб қолса шоҳ,
Узангиси қўлдан чиқмасин ногоҳ.

Дилинг йўлга тўша, қилиб жон фидо,
Тизгинин қўлингдан чиқарма асло.

Илтижойинг кўриб шунда шахриёр
Боғинга киришни қилса ихтиёр.

Юлдуз манзарали кўшкни айвонда,
Сут, асал берурмиз истаган онда.

Бизга насиб этса шундай бахт агар,
Иккимиз ишимиз юришиб кетар.»

Гавҳарларни жойлаб қўзғалди сардор,
Минг-минг ато этиб худо бўлди ёр.

Бориб бу бойликни сарф этиб пинхон,
Харид этди ҳар не тилар дастурхон.

Сара таомлардан не кўрди кўзи,
Барин олди: товуқни балиқ ва қўзи.

Бодаю гул олди мажлис ясоғи,
Халва-ю ичимлик меҳмон фароғи.

Барчасини хозир қилиб батамом,
Кутиб юрди қачон келаркин Баҳром.

САРДОРНИНГ БАҲРОМНИ МЕҲМОНГА ЧАҶИРГАНИ

Саройидан чиқиб бир кун шаҳриёр,
Саҳрога йўл олди мақсади шикор.

Қулоқ солгил нечук, хулласи калом,
Ов қилишдан олдин овланди Баҳром.

Бир қишлоқдан ўтиб борар давлатманд,
Унда сардор қасри булутдан баланд.

Шукуҳли бир даргоҳ ташланди кўзга,
Ўзга кўкаламзор, сояси ўзга.

Сўради: «Бу даргоҳ кимнинг даргоҳи,
Эгаси ким бунинг, қайда паноҳи?»

Узанги ёнида турарди сардор,
Шаҳриёр сўзларин тинглаб мансабдор

Ер ўпиб эгилиб айлади салом
Ва деди: «Раиятпарвар шоҳ Баҳром,

Бу қишлоқ меники сендан мукофот,
Лутфинг ила обод бўлган харобот.

Шоҳ агар бу жойни писанд айлагай,
Бу ҳақир бандани баланд айлагай.

Кичик бу эшикка суқса бошини,
Кўкка етказарди сардор бошини.

Шоҳ марҳаматидан бу кўшки айвон,
Унинг олдида паст ой бирла кайвон.

Шунда бода ичса агар Баҳром шер,
Юлдуз ўпар унинг оёғида ер.

Шоҳ пойидан боғим таратар атир,
Арим асал қуяр, сут берар сигир.

Шоҳ ундан бунчалик дўстликни туйиб,
Сардорга сўзлади қулоққа қуйиб.

Деди: «Фармонингда бўлурмиз бир оз,
Овдан қайтгунимча ишинг айла соз.

Шоҳ кетди-ю сардор ер ўпиб қолди,
Хотир ойнасидан ғубор йўқолди.

Манзилни ясатди мисоли жаннат,
Ҳар томон ораста ҳар ён сер зийнат.

Подшо овдан қайтиб бу жойга етди,
Чодирин лочини¹ нақ ойга етди.

Унинг атрофида парвона мезбон,
Гулоб, шароб, озиқ тўлиқ дастурхон.

Хуш таомдан подшо бўлганда сероб,
Шод базм бошланиб қуйилгач шароб,

Уч-тўрт коса шароб ичгач Баҳром шер,
Гулдек чехрасида пайдо бўлгач тер.

Деди: «Эй зар қаср эгаси мезбон,
Жойларинг фарохбахш, дилинг шодимон.

1. Шоҳ чодирини учидидаги лочин сурати кўзада тутилади.

Лекин бу айвонинг эмасми баланд,
Бошига булут ҳам ташлолмас каманд.

Ешинг ҳам олтмишда зина ҳам отмиш,
Малол келмайдими тушиш ва чиқиш?»

Мезбон деди: «Бўлсин умрингиз боқий,
Ковсар шаробингиз, ҳурилар соқий.

Мендан ажабланманг, менку эр киши,
Мен толсам не бўлур аёллар иши.

Ажаби шундаким қизим бор ойдек,
Ипакдек нозигу мулойим мойдек.

Тоғдек бир ҳўкизни олиб гарданга,
Кўтариб чиқади ушбу айвонга.

Шу олтмиш зинани ўтади бирдан,
Дам олмай елкада ҳўкизи бирлан.

Ҳўкиз бўлганда ҳам жуссаси нақ фил,
Ўз вазнин кўтариб боролмас бир мил.

Биллоҳи сипоҳдан бирорта одам,
Кўтариб туролмас уни бирор дам.

Аёл эса пастдан айвонга қараб
Тўхтамай кўтариб чиқар во ажаб!»

Сардор воқеани берганда сўзлаб,
Шоҳ ҳайратда қолди бармоғин тишлаб.

Деди: «Бу иш қандай бўлиши мумкин?
Бўлганида ҳам у жоду ё афсун.

Бу гапга ишонгим келмас мутлақо,
Ўз кўзларим билан кўрмасам асло!»

Шул замон мезбонга шундай деди шоҳ:
«Айтганингга биз ҳам бўлайлик гувоҳ.»

Мезбон пастга тушиб қўл уриб тизга,
Бўлган гапни айтди канизак қизга.

Кумуштан вақтдан ҳўп огоҳ эди,
Барча нарсалари муҳайё эди.

Гарданига тақди чиний зеб зевар,
Наргиси пастига мил тортди дилбар.

Ойга мушк сепилди, ёзилди тақвим,
Ғамзага жодудан берилди таълим.

Кўзларга суртилди фириб сурмаси
Нозга итоб қўшиб, у суринкаси...

Қизитиб юборди ошиқ бозорин,
Гавҳарлари кўзлар қулоқ озорин.

Шу зайилда ҳўкиз ёнига чопар,
Сарв буржида ой ўз қадрини топар.¹

Бош эгиб ҳўкизни кўтарди дилбар,
Боқ ҳўкиз остида ярақлар гавҳар.

Зинадан югириб, чиқди айвонга
Баҳром ўлтирган жой тахти шоёнга.

¹ Қадимий астрология илмида сарв — яъни ҳўкиз юлдузлар туркумига ойнинг келиши энг шарафли ҳисобланган.

Шоҳ олдида турар елкада ҳўкиз,
Уни кўриб ирғиб турди шоҳ, эссиз...

Ҳайратда танг қолди аммо не фойда,
Уз фойдасин билмай танг қолган жойда.

Маҳлиқо ҳўкизни ерга туширди,
Шер кўзидан жонон юзин яширди.

Деди: «Енингизга чиқордим ҳўкиз,
Энди пастга олиб тушинг қани сиз».

Шоҳ деди: «Бу сенинг қудратинг эмас,
Ешликдан кўтариб машқ этибсан, бас.

Кун кетидан кунлар ўтибди дароз,
Бунинг вазнига сен созлашибсан, соз.

Мана букун энди ранж чекмай кўпам,
Кўтариб чиқасен чўнг ҳўкизни ҳам».

Шоҳга сажда билан бош эгиб нигор,
Ҳамду дуо билан дер: «Эй шаҳриёр,

Энди менга азим тўлайсан тавон,
Ҳўкиз машқ билану, бемашқми қулон.

Шундай юкни томга кўтариб чиқсам,
Буни фақат машқ деб, қилинди рақам.

Сен кичик қулонни отганда такрор
Этса машқ сўзин ким бўлур гунаҳқор?»

Айбдор шоҳ топиб туркий гўзалин,
Сапчиб турди билиб ишнинг тамалин.

Пардасин сидириб юзини очди,
Ой бетига кўздан марварид сочди.

Қучоғига олиб сўрарди узр,
Гул эса наргисдан тўкар эди дур.

Хона ичра холи қолиб бир фурсат,
Пари чехра билан бошлади суҳбат.

Деди: «Сенга бу ер бўлибди зиндон,
Кечирим сўраймен энди минг чандон.

Олов ёққан эсам қайсарлик билан,
Ўзим кўпроқ куйдим сен жойингдасан».

Фитна ҳам ўлтирди, бошлади сўзин:
«Эй шаҳриёр фитна қўзгатар ўзинг.

Мени ўлдирганди бу жудолиғинг,
Қайта тирилтирди ошинолиғинг.

Ғамингда сабрим ҳам йўқ, қарорим ҳам,
Тоғни ҳам ўрнидан қўпаради ғам.

Ўз меҳрим ўзимга бўлди бир бало,
Оз бўлса жонимдан бўлардим жудо.

Овлиқда мўлжаллаб қулон қулоғин,
Унга тикканингда қаттиқ туёғин.

Уқ бўшатдинг, кўриб маҳорат мўлинг,
Осмон чапак чалиб ўпганди қўлинг.

Бундай маҳоратни кўрмаган ҳеч ким,
Емон кўздан сақлаб мен тургандим жим.

Ҳар нарсага суқли боқса гар инсон,
Емон кўз ҳавфидан бўлмайти омон.

Зарарим шу бўлди фалак аждаҳо,
Ўз меҳрим ўзимга бўлдику бало.»

Жуда маъқул тушди шоҳга бу суҳан,
Бундан яйраб кетди бирлан жону тан.

Деи: «Сўзларинг ҳақ ё оллоҳ, оллоҳ,
Вафодорлигинга бор неча гувоҳ.

Минглаб офаринки тоза зот гавҳар,
Таъбингдан очади бунчалик хунар.

Сардор паноҳида бўлмаса соф дил»,
Гавҳар тошга тегиб бўларди чил-чил.

Сардорни чақириб ёритди дилин,
Елкасига ташлаб шоҳона қўлин.

Улуғвор савголар айлади тақдим,
Бир ўрнига минглаб бойлик олтин сийм.

Шаҳар томон йўлга тушди шод бе ғам,
Базмда ширинсиз яшнади хуррам.

Муъбадларни чорлаб ўқитди никоҳ,
Нигоҳига олди ойни подишоҳ.

АФСОНА

Бир вақт шаҳардан икки навқирон,
Ўзга шаҳар томон бўлдилар равон.

Сафар қопчиғида ҳар ким ҳар йўсин,
Ғамлаб олган эди йўл озукасин.

Бирин исми Хайру бириники Шарр,
Ҳар бирин исмига феъли ярашар.

Уч-тўрт кунлик йўлда маълум бўлди сир,
Кўтариб боришган озукни бир-бир.

Хайр сарф этди-ю Шарр сақлаб борди,
Бу донин ўрди, у экиб суғорди.

Иккиси етишди бир биёбонга,
Иссиқдан омон йўқ эрди ҳеч жонга.

Танурдек қизиган ҳар ёқ қайноқ қум,
Иссиқдан темир ҳам бўлар эди мум.

Гармсел эсарди қурутиб халқум,
Оддий шамоли ҳам бунда зўр самум.

Шарр хабар топганди билар эди у.
Бу чўл жуда катта ва топилмас сув.

Мешкопин тўлдириб бойлаб, авайлаб,
Сандуқча бурчига қўйганди жойлаб.

Хайр хаёл қилар қудуқлар йўлда,
Билмаски қудуқ ҳам қуруқ бу чўлда.

Биёбон қизиган, йўл эса узоқ,
Йўл босиб борарди иккала ўртоқ.

Шу алпозда ўтди етти иссиқ кун,
Хайр суви тугаб, Шарр суви бутун.

Шарр сувни Хайрдан тутарди ниҳон,
Ундан сўзламасди яхши-ю ёмон.

Хайр билди ҳамроҳин тағи жуда паст,
Сувини беркитар шаҳсиятпараст.

Вақти вақти билан ундан яширин,
Сув ичар гўё мой ҳўнлар ақирин

Ташналикдан мадор сусайишига,
Қарамай борар, тиш қўйиб тишига.

Ташналикдан қуриб борар тану жон
Ўз жигарин қилар обаки дандон.

Охир куриб қолди жигари ҳатто
Епилмай қолганди кўзлари ҳатта.

Енида икки лаъл тоши бор эди,
Нур сочар ярқироқ шуъладор эди.

Улардан сув каби оқар эрди нур,
Кўзга сувдек, аммо лаб топмас ҳузур.

Ялтироқ икки лаъл парчасин олиб,
Ялтироқ қум узра қўйди жим қолиб,

«Ташналикдан ўлдим, — деди базўр у
Ўтим ўчирмоққа бер бир қултум сув!»

Бир қултум сув бериб ҳолимга асқот,
Ё ҳимматинг кўрсат, ё бойлиққа сот.

Сенга бўлсин майли бу икки гавҳар,
Зилолингдан менинг гавҳарим суғар.

Шарр худо қаҳрига учраган инсон,
Номидан маълумку ёмондан ёмон.

Деди бу тошлардан сен чашма кутма,
Менга маълум фириб йўлини тутма.

Биёбонда бериб гувоҳсиз гавҳар,
Қайтариб олурсан келганда шаҳар.

Фирибинг емасмен сен буни кутма,
Ўзим фирибгармен буни унутма.

Бу қиморда сенинг бу икки тошинг
Хўқачамга сиғмас, бўлмас ёндошинг.

Рақиб билан қимор ўйнаган замон,
Минглаб фириб билан чиқамен осон.

Истамаймен булқун сен ичиб сувим,
Сўнг шаҳарда сўзлаб тўксанг обрўйим.

Гавҳарларни олсам сендан бегувоҳ,
Шаҳарда қайтариб олурсан, валлоҳ.

Бошқа гавҳаринг бор, беролмас фириб,
Уни ололмайсан мендан қайтариб.

Хайр деди: «Айтгил бу қандай гавҳар,
Гавҳар изловчига топширай бадар.»

Шарр деди: «Ул икки дийда гавҳари,
Булар ундан улар бундан дилбари.

Е икки кўзингни менга сотасан,
Е сувдан умид уз, тошдек қотасан».

Хайр деди йўқми оллодан қўрқув,
Кўз нурига тенгми оддий қултум сув.

Чашма сувин ичмоқ ёқимли аммо,
Кўзни юлиб олмоқ бу қандай бало?!

Мен кўзимдан ажраб дарбадар гадо,
Бўлиб юрсам юзлаб чашмадан жудо,

Чашма суви учун кўз сотмоқ, хайҳот,
Сувингни гавҳарга ё олтинга сот!

Лаъл тошни ҳам ол, бор йўғимни ҳам,
Хат килиб берайин, эй яхши одам.

Худойимга қасам дилим овози,
Бу олди-соттидан бўлурман рози.

Менга яхшилик қил, эй яхши киши,
Меҳринг совутмасин совуқ сув иши!»

Шарр деди: «Бу гаплар бари афсона,
Ташнага ҳар нарса бўлур баҳона.

Менга кўзанг керак, гавҳар бе фойда,
Бу гавҳар қайда-ю, у гавҳар қайда?»

Хайр иши юришмай, чорасиз қолди,
Кўз сувини чашма сувига солди.

Кўрди ташналикдан ёнар жону дил,
Бу ерда жон сақлаб қолмоғи мушқил.

Совуқ сувга нисор иссиқ жону тан,
Қай ташна тияди ўзини сувдан.

Деди: «Майли олгил қўлингга ханжар,
Қултум сув ҳам келтир ёнмоқда жигар.

Оташин кўзларим ўйиб қил басир,
Бағрим оташини сувингдан ўчир!»

Дилида бор эди умид учқуни,
Таслим бўлгач, омон қўяр деб уни.

Шарр эса ханжарин кўтариб кушод,
Ул ташна бошига келди мисли бод.

Тиғ уриб сўндирди икки чироғин,
Зиёсиз қолдирди ҳаёти боғин.

Гулгун қилди унинг наргисин ханжар,
Узиб олинганди тожидан гавҳар.

Ташна кўзларини ўйиб ташлади,
Сув ҳам бермай йўлга туша бошлади.

Олди гавҳарини кийим-бошини,
Қоқ чўлда қолдирди жонсиз лошини.

Хайр билдиким Шарр кетди узоқлаб,
На шарму ҳаё бор на дину мазҳаб.

Қонига беланиб ётар бир ўзи,
Яхшиям ўз ҳолин кўролмас кўзи.

* * *

Бўлар эрди бир курд, чорвадор молдор,
Молига теголмас оч бўри ғаддор.

Чорвоси саноғин билолмас асло,
Ҳеч кимда йўқ эди бундай кўп чорво.

Беш-олти хонадон курдларга бошлиқ,
Улар орасида бор қариндошлиқ,

Саҳронишин курдлар қадимдан хўп мард,
Саҳрода юришар бамисоли гард.

Ўт истаб саҳродан оқиб ўтарди,
Даштма дашт чорвосин боқиб ўтарди.

Қайда сув кўринса ё гиёҳ алаф,
Шунда тўхташарди икки ҳафталаб.

Ўт-алаф тугагач жўнашар чаққон,
Ўтлоқ жой бўлади ўзга биёбон.

Иттифоқа шулар икки кун аввал,
Шердек урган эди шу даштга чангал.

Курд қизи бор эди гўзал, ой жамол
Хумор кўз қўғирчоқ, юзда қора хол.

Жигар қони ила қилмиш парваршиш,
Нозу неъмат аро ўсмиш бе ташвиш.

Этакдан паст тушар зулфин арқони,
Арқонлаб олганди айни гардони.

Зулфи ҳалқа-ҳалқа бунафша мисол,
Қарға қанотидек қаро ва тўқол.

Ғамзаси сеҳрида жам бутун афсун,
Замон фирибидан келади устун.

Сеҳри кўплигидан Бобул дерди халқ
Ким сеҳрига тушса, жим бўл, дерди халқ.

Қаро тун холидан олар қаролик,
Чехрасидан оқар ой рўшинолик.

Шакар тўкар лаблар пистайи ханда,
Бўса йўлин боғлаб турар даҳанда.

Чодирдан чиқиб ўн тўрт кунлик ой,
Балиқдек сув истаб келар хушчирой.

Иўлдан анча жойда чашма бор эди,
Кўздан пана жойда бир дарахтзор эди.

Шундан кўзасини тўлдириб санам,
Чодир томон секин ташларди қадам.

Узоқдан келарди нола садоси,
Ноладан билинар дард мубталоси.

Овоз келган ёққа бурилиб кетди,
Қонга ботган йигит бошига етди.

Оёқ қўл чўзилиб ётар бир бола,
Ёлвориб қиларди худога нола.

Нозанин бошидан ноз-ишва учиб,
Кўр бошига келди кўзасини қучиб.

Деди: Вой кимдур бу қонга беланган,
Тупроққа қорилмиш гулдайин бадан?

Қани ким айлади ёш жонингга қасд,
Ё қасамхўрлик ўз имонингга қасд?»

Хайр деди: «Ҳолимга раҳм этиб фалак,
Юбордим сени, пари ё малак,

Менинг ишим ажаб ўюндир чувок,
Сўзлолмаймен бунинг қиссаси узоқ.

Ташналикдан ўлдим сувинг борми сув,
Додимга етсангчи осмоний сулув.

Сув бўлмаса ўлдим, кетавер чаққон,
Бир катра топилса менга киргиз жон».

Нушлаб соқий бўлди калити нажот,
Сув берди сув эмас нақ оби ҳаёт.

Бағри куйган ташна сипқорди сувни,
Шарбат ичган каби алқаб сулувни.

Қайтадан тирилди пажмурда жони,
Шодликдан пирпирар кўз чироғдони.

Ўйилган кўзларнинг иккисин олиб,
Авайлаб қўйдилар жойига солиб.

Оқи тилинганди қорачиг бутун,
Зора битиб кетса, битмасин нечун?

Кўз ёғларин териб жойлаб қўйдилар,
Тоза латта билан бойлаб қўйдилар.

Оёқларида ҳам сизди куч-қувват,
Жойидан турмоққа сезилди хожат.

Жойидан тургазди қўл бериб қўлга,
Раҳнамолик қилиб бошлади йўлга.

Шул алфозда босиб ул қиру ўрни,
Чодирига бошлаб келтирди кўрни.

Бир қули бор эди ҳар ишда сирдош,
Ушанга топширди кўрни қаламқош.

Деди: «Азоб бермай оҳиста ровон,
Менинг эшигимга етказгил осон.»

Ўзи чопиб кетди она ёнига,
Барин бир-бир этди онажонига.

«Қолдириб кетдингми, деди онаси,
Эрди бирга олиб келиш хонаси.

Керак эди унга изламоқ чора,
Чорасиз қолмасин йигит бечора».

Олиб келдим жони гар бўлса омон,
Ҳозир келиб қолар кўзим нигорон.

Уни уйга бошлаб кетган хизматкор,
Ётоққа етказди кўрни беозор.

Дастурхон ёздилар, бердилар кабоб,
Шўрва ичирдилар сўнгра босди хоб.

Мадорсиз бечора тўйиб ош сувга,
Бир луқма овқат еб кетди уйқуга.

Курд саҳродан уйга қўйганди қадам,
Бир оз озикланиб, олмоқ учун дам.

Одатдан ташқари бир ҳолни кўрди,
Сафроси қайнади бу фолни кўрди.

Кўрди беҳуш ётар ҳолсиз бечора,
Ярадор офтода қалби садпора.

Деди: «Қайдан келди бу мажруҳ инсон,
Нимадан бўлибди бундай нотавон?»

Меҳмон бошидан не кечканин аввал,
Билмас эди ҳеч ким тўлиқ мукамал.

Айтдилар кўзлари ўйилганини,
Қайтадан жойига қўйилганини.

Курд кўрди бечора жигари пора
Кўздан ажраб ёруқ дунёси қора.

Деди: «Бир дарахт бор барглари анво,
Ўшандан кўзига бўлмасми даво.

Баргларини туйиб сиқиб сувини,
Бемор кўзларига томизсак шуни,

Бу малҳамдан кетар кўзин иллоти,
Қайта зиё олар кўриш олати.

Кўзлари яраси қаттиқдир аммо,
Ул дарахт баргидан топгайлар даво.

Сўнгра айтди дарахт ўсганин қайда,
Деди: «Худди бизлар сув олар жойда.

Ўсиб яшнаб турар бир эски дарахт,
Соясида тарқар ҳар қандай қарахт

Икки тана чиққан битта илдиздан,
Иккиси мисоли иккита елкан.

Бир шоҳининг барги ҳурлар либоси
Кўзи сўқирларнинг шудир давоси.

Иккинчи шоҳ барги нақ оби ҳаёт,
Туткалоқ касалга беради нажот».

Курд қизи эшитиб отаси сўзини,
Туриб излаб кетди шул даво изини.

Отасидан қилиб зору илтимос,
Ул дарахт баргига қилди кўп ихлос.

Курд ота ҳам кўриб қизи зорини,
Кетди излаб дарахт — халоскорини.

Бир ҳовуч барг юлиб олди дарахтдан
Беморга худди шу нушдору экан.

Олиб келди, кўриб турди нозанин
Ҳовончада роса туйди баргларини.

Лойқасин қолдирмай тинитиб олди,
Тиниқ сувни хаста кўзига солди.

Дори ва дийдани боғлади маҳкам,
Бемор оғриқ тортди, кўрсатиб чидам.

Сўнг бир оз тинчигач, ухлади ором,
Олдидан кетмайин турар гуландом.

Беш кунгача шундай боғланиб турди,
Ўшал дарахт барги сувини суртди.

Бешинчи кун келгач, этдилар халос,
Кўзлари очилди мисоли чарос.

Қандай ўткир бўлса икки кўз аввал,
Яна худди шундай кўрар мукаммал.

Бемор йигит кўзи мисоли чўлпон
Тонг чоғи очилган тар наргис симон.

Жувозкаш отидек бойлиқ кўз эди,
Энди ташаккурга юзлаб сўз деди.

Хонадон аҳли ҳам ором топдилар,
Кўнгил очдилару юзни ёпдилар.

Унинг билан азоб чекиб бағоят,
Курд қизи қўйганди унга муҳаббат.

Сарв қомат наргиси очилган замон,
Қиз қалби очилган эди бегумон.

Ишқ қўйиб қолганди бул паризода,
Хусни чарақлагач, сарви озода.

Хайр ҳам куриб кўп лутф ила эҳсон,
Меҳрибонлик кўриб бўлди меҳрибон.

Юзларин кўрмаган бўлса ҳам тамом,
Кўрган эди нечук айлагай хиром,

Ширин сўзларинини эшитганди кўп,
Лутфу эҳсонини сезган эди кўп.

Кўзи боғланганди ҳам ўшал дилбанд,
Кўнглини овлаганди этиб дил пайванд.

**Хайр турар эрди эрта тонг сахар,
Курднинг хизматига боғлабон камар.**

**Тевабонлик қилар, молдорлик қилар,
Барини асрашда ҳушёрлик қилар.**

**Бўридан сақларди қўйларни омон,
Барча молу қолга яхши посибон.**

**Саҳройи курд ундан ҳаловат топиб,
Хизмат қимматидан қаноат топиб.**

**Муҳаббат-ла азиз надим айлади,
Барча рўзгорига ҳоким айлади.**

**Хайр оиланинг бўлгач пархиши,
Унинг қиссасига қизиқар киши.**

**Сўрашармиш бошга тушмиш не ситам,
Кимдан етишганин бу қайғу алам.**

**Хайр эса Шарр ишин қилмайин ниҳон
Айтар эди майли яхшими ёмон.**

**Биёбон куйдирган ўт-отанидан,
Қултум сувга берган лаъли тошидан.**

**Кўзлари гавҳарин ўйиб олганин,
Икки гавҳарни ҳам ёнга солганин.**

**Яна биёбонда ташлаб кетганин,
Қуёш жигарини кабоб этганин.**

**Қиссани тинглаб курд ҳайратдан толди,
Хайр ҳузурда бош эгиб қолди.**

Деди шундай қаттол ажал бўрони,
Хуружидан омон қолмиш ёш жони.

Аёллар ҳам тинглаб бумалак симо
Бошига не бало солмиш рўдано.

Хайрнинг номидан билиб олдилар,
Уни жондан ортиқ қолдилар.

Қиз жойига қўйиб унинг иззатин,
Ҳеч кимга ишонмас унинг хизматин.

Парвариш қиларди пардада юзи,
Унга сув берарди ўт ютиб ўзи.

Хайр ҳам топширди унга жону дил,
Жон ато қилгандан узолмас кўнгил.

Ҳар саҳар, ҳар нафас уни ёд этар,
Молин боқиб чўлда дилин шод этар.

Ўйларди: «Мумкинми нозанин дилбанд,
Мендек бечорага этса дил пайванд.»

Шундай қизки етук жамолу камол,
Қўлга олиб бўлмас бе хазина, мол.

Мен гадолик билан нонини ейман,
Нечук қардошликка мени ол дейман.

Яхшиси хатарли бе суд савдодан
Бош олиб кетайин бундай ғавғодан.»

Бир ҳафта вақт ўтиб кетди орадан,
Кечин ҳориб қайтди уйга саҳродан.

Нозанин ғамидан дилида бало,
Гүё ғазна узра ўтирган гадо.

Гүёки, ташнаю наздида булок,
Аввалгидан бадтар энди ташнароқ.

Шул кеча дилидан кетмади ул ой
Кўз ёшидан қилди андомини лой.

Хайр деди Курдга: «Эй ғарибнавоз,
Беноволар дилин овлашда мумтоз.

Зимистон юзимга сен чўлпон бердинг,
Ўлган эдим қайта дилу жон бердинг.

Парваришлаб бердинг менга ошу нон,
Нозу неъмат тўла ёздинг дастурхон.

Пешонамда сенинг меҳринг изи бор,
Адо этиб бўлмас шукримни зинхор.

Неча истасалар тану жонимдан,
Ташаккурим бўйи келур қонимдан...

Бундан ортиқ меҳмон бўлиб қолсам гар,
Ору намусимдан тешилур жигар.

Меҳмондўстлигинга топилмас қиёс,
Миннатдорчиликдир дилда эҳтирос.

Худо кўрсатмаса бирор мўъжиза
Нечук қарзин узар мендек ожиз, а?

Сизлардан жудолик дилга солар ғам,
Менга рухсат бергил шундай бўлса ҳам.

Кўп замонлар ўтди туққан ўлкамдан,
Ажраб қолдим бало босиб елкамдан.

Эрта азон туриб ўз уйим томон,
Шукроналар билан йўл олсам омон.

Узоқда қолса ҳам қучоғинг поки
Кўзимга тўтиё остонанг хоки.

Йўл узоқ бўлса ҳам, эй кўз нурим, бил,
Сизлар билан бирга бўлур доим дил.

Ҳимматим қанотим очиб бер ўзинг,
Рози бўл, кўп ичдим мен ошу тузинг.»

Хайрнинг сўзлари тугамасданоқ,
Курднинг хонасига урганди чақмоқ,

Курд ўрнидан турар гирёну волон,
Унгу сўлдан келар нола-ю фиғон.

Курду унинг қизин ногоҳ босди ғам,
Миялар қоқ бўлди кўзларида нам.

Еш тўкиб бошларин қуйи солишди,
Е ортиқча сувдан бўшаб олишди.

Курд деди бизларни қолдиринг холи,
Чиқиб кетди аёл, қизу қароли.

Сўнг Хайрга деди: «Эй ҳушёр йигит,
Ақиллигу зийрак, дилафкор йигит.

Ўз шаҳринг йўлига тушсанг яна ҳам,
Бирор ҳамроҳингдан чекмагил ситам.

Бунда нозу неъмат, истаган тилак,
Бор яхши ёмоним сеники демак.

Яхши киши жилав бермас тубанга,
Дўстини колдириб кетмас душманга.

Биргина қизим бор соҳиб жамолим,
Ҳеч кимсам йўқ, беҳад давлату молим.

Қизим кўп меҳнаткаш, меҳрибон, санам
Инсофдан бўлмайди яхши демасам.

Кийик нафасида мушк эрур ниҳон,
Лекин бўйи ошкор муаттар жаҳон,

Биз ва қизимизга дилинг этсанг банд,
Бўлуру эдинг бизга энг азиз фарзанд.

Агарда қизимга жиндак меҳринг бор,
Куёв қилмоқликни этай ихтиёр.

Тева-от, қўй-қўзи, ўтлоқ зироат,
Баридан берайин, этай бадавлат.

Умрим тугагунча қилсангиз иззат
Кўриб юрай сиздан хузру ҳаловат.»

Хайр бу сўзларга қулоқ солиб жим,
Яхши сўзлар учун айлади таъзим.

Ширин суҳбат қуриб кетди уйқуга,
Жой қолмаган эди дилда қайғуга.

Миршаб камар ечди, тонг ёқди чирок,
Қушлар чуғури ҳам мисли қўнғирок.

Муборак толега хар ёғи тўлик,
Тахтига йўл олгач султони машриқ.

Курд турди уйқудан хушдилу хуррам,
Никоҳ тараддудин бошлади шул дам.

Пайвандлик аслида асл никоҳ бор,
Авлод дарахтида никоҳ хосилдор.

Хайрга ул чаман орони берди,
Аторудсифатга Зухрони берди.

Ташналикдан ўлган ҳаётин топди,
Қуёш нури равшан сочилди чоғди.

Шакарлабдан ташна сипқарди, шарбат,
Жаннату кавсардан зиёда лаззат.

Аввалида ёри сув ва нон берди,
Охир оби ҳаёт берди, жон берди.

Ҳеч нарсадан камлик кўрмай фаровон,
Боҳам яшадилар узоқ бир замон.

Ўтган ишларни ҳам ёд этардилар,
Топгани еб, дилни шод этардилар.

Токи курднинг умри охирга етди,
Молин азизларга қолдириб кетди.

Молу мулку чорво давлат бе миқёс,
Ҳаммаси Хайрга қолганди мерос.

* * *

Орадан бир қанча воқеалар ўтиб Хайр,
Ўз юртига подшо бўлади ва бир кун боғ
сайлига чиқади:

Дилафрузи билан айламоққа сайр,
Боғ сайлига бир кун чиққан эди Хайр.

Қаршисидан ногоҳ Шарр чиқиб қолди,
Дилидаги сири ўз бошин олди.

Хайр деди: «Майли кетимдан борсин,
Боққа кириб диди дардини ёрсин».

Хайр боққа кириб ўлтирар шодон,
Соқчиси кўлида қиличу қалқон.

Шарр ҳам кириб келди қувноқ ва шодон
Ер ўпди Хайрни танисмай шодон.

Хайр унга деди: «Номинг нима айт?
Мотаминг кўп яқин коминг нима айт?»

Дер: «Сафардан хабар берувчи номим,
Ҳар хунардан мужда етказмоқ комим».

Хайр яна деди: «Нима ўз исминг,
Қонинг билан ювгил гунаҳкор жисминг».

Деди: «Менда йўқдир бундан бошқа ном,
Хоҳ менга тиг солгил, хоҳи тутгил жом.

Деди: «Харомзода бедаво олчоқ,
Барчага халолдир қонингни тўкмоқ.

Хулқинг пастлигидан исминг эрир Шарр,
Сират-табиатинг номингдан бадтар.

Бир ташна кўзини қултум сув учун,
Минг қийноқ-ла ўйган сенмасми, малъун.

Ундан ҳам ёмони иссиқ офтобда,
Сув бермай қолдириб кетдинг азобда.

Кўзи гавҳарию, белбоқ гавҳарин,
Олиб кетдинг вайрон этиб жигарин.

Гавҳардин ажраган ўшал ташна ман,
Менинг бахтим тирик, сеники ўлган».

Хайр юзига боқиб таниб қолди Шарр,
Ўзин ерга уриб деди яғмогар;

«Зинхор мен ёмонлиқ қилган бўлсам ҳам,
Хато қилдим менга кўрсатгил карам.

Нима қилган бўлсам номимга лойиқ,
Исму жисмим шундай билар халойиқ.

Сен ҳам ўз исмингга қараб тутгил иш
Номинг Хайр, лозим яхшилиқ қилиш».

Бу нуктадан Хайр кўнгли кўп обод,
Ҳийлагарни этди ўлимдан озод.

Бир қошиқ ярамас қонидан ўтди,
Шарр эса шодликдан ўйноқлаб кетди.

Соқчи қувиб етиб, қиличдин солди,
Бир ҳамлада бошин шарт узиб олди.

Деди: «Хайр иши яхшилик, аммо,
Сендек ёмон йўлда бўлмасин бало».

Белбоғидан икки гавҳарни топди,
Олиб тўғри Хайр олдиға чопди.

Уларни Хайрга топшириб деяр:
«Яхшидир гавҳарға қўшилса гавҳар».

БАҲРОМНИНГ ЧИН ХОҚОНИ ЛАШКАР ТОРТГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ

Хафтгумбаз қасрида ўлтирар Баҳром,
Созанда, хонанда айш этар давом.

Чопар кириб кўрди шоҳ ичар беғам,
Жаннат боғларидек ҳамма ёқ ҳуррам.

Шоҳға сано айтиб узундан узоқ,
Таъзимға эгилиб ўпиб ер-тупроқ.

Деди: «Яна ўшал Чин тупроғидан,
Лашкар қайнаб чиқди сўлу соғидан.

Фоғфур бузуб подшоҳ ила аҳдини,
Қасамхўр қопқаро қилур бахтини.

Тигларидан пастда осимон авжи,
Жайхунгача етмиш найзалар мавжи.

Тиглари ҳам гўё осмон устуни,
Жайхунгача етмиш улар тўлқини.

Подшо этса агар базмини давом,
Қонимизни Хитой ичар жому-жом».

Шоҳ эшитиб деди: «Фитна давоси.
Фақат биргинадир — уруш балоси.

Тузоқ тушмай туриб бошига бир йўл,
Майдан этак йиғди, жомдан тортди қўл.

Душман оёғини қилмоқ осмондан,
Фикрига тушди у чиқса армондан.

Хазина сипоҳда кўрди у паноҳ,
Ғалаба калиди — хазина сипоҳ

Сипоҳин чорлади йиғилмас лашкар,
Хазинасин очди йўқ зару гавҳар.

Хазинаси бўм-буш чикди очганда,
Аслаҳа ҳам, лашкар ҳам пароканда.

Ожиз қолди мисли шери бедандон,
Тавқу занжир ҳарён мамлакат зиндон.

Бор эди вазири худо беҳабар.
На худо ваҳми на виждондан асар.

Ўзи хоҳлаб номин қўймиш Ростравшан,
Унинг иши на рост эди на равшан.

Равшану ростлиги келтирар қайғу,
Ростлиги эгри-ю равшан — қоронғу.

Яхши номи билан шоҳни жалб этган,
Аммо яхши номдан у узоқ кетган.

Шоҳ вазири аввал эрди Нарсий пок,
Инсоф-ла идора этилди амлок.

Вазирликни ундан Ростравшан олди,
Ростлигу равшанлик юришмай қолди.

Шоҳ бўлганда базму шароб машғули,
Узайб кетганди нопокнинг қўли.

Ноҳақлик кучайди, ҳақ топди завод,
Мулкни элак-элак қилиб йиғди мол.

Шоҳ ноиби зебу зар ишга солиб,
Фитнани қўллади авж олди фириб.

Дер: «Халқ кўп нарсани этади талаб,
Шўху юзсиз бўлди жуда беодоб.

Халқ кўрмасин деймиз очлигу йўқлик,
Аммо юмушлари тўқликка шўхлик.

Агар келтирмасак уларни хушга
Бошлашар мулкни ҳам торож қилишга.

Одамлари ёмон, бари паст жавҳар,
Юсуфлари бўри итдан ҳам бадтар.

Бўрини бўридек банд этмоқ керак,
Токай ўйнатишар бизни жонсарак.

Хокийлардан кутма бирор сўз яхши
Суратлари одам ўзлари вахший.

Вахшийлар вафони назарга илмас,
Қиличсиз ҳукми вожиб деб билмас.

Моллари ховзда сув каби бироқ,
Сасийди ховзда сув турса узоқ.

Тупроқдан агарда лойқаланар сув,
Тупроқ ютса яна тиниб чиқар у.

Шоҳ агар маст бўлса, душмани хушёр,
Мишаб гар уйқуда ўғриси бедор.

Шоҳ ёдидан чиқса сиёсат тамом,
Подишоҳлик унга бўлади харом.

Шоҳ агар сиёсат уруғин сочар,
Душману аҳраман баробар қочар.

Ахраман деганим — сурбет раият,
Юзимизга аёқ қўярди албат.

Шундай қаттиқ бўлсин зик сиёсатинг,
Ундан ривож топсин нақ раёсатинг.

Фириб ема ошно бўлса кас-нокас,
Ўз одаминг билу, тиғинг билгил бас.

Шоҳ менга ишониб, бодадан хуррам,
Сенинг кўнглингда тиғ, меники қалам.

Сендан қаҳр келур менданчи тадбир,
Ол деганим зиндон қилавер ахир.

Бадавлатни давлат билан эт икром,
Дирамсиэни қонин тўқиб, этгил ром.

Яхши ёмон қони сен учун ҳалол,
Ёмондан жон олгил, яхшилардан мол.

Халқни тобе айла мол, амал билан,
Шунда сени азиз айлар жонидан.

Раияти агар забун хор бўлур,
Шу давлат пайваста барқарор бўлур».

Шоҳ вазири шундай қилиб сармастлик,
Халқни жабрлашда қилди ҳамдастлик.

У кўрсатган йўлдан бориб подишо
Ўз раиятига қилди кўп жафо.

Шоҳ ҳеч кимни одам санамай кўйди,
Жафо хаддан ошди халқ жондан тўйди.

Тушди ситамкорлик пойига ўбдон,
Одамлар зиндонда, хоналар вайрон.

Шаҳар ва қишлоқда нафрату алам,
Гаплари «тутилди», «қамалди» ҳар дам.

Охир мамлакатда кўп ўтмай дарҳол,
Кишиларда на мулк ва на қолди мол.

Барчасин Ростравшан босиб кўзига,
Росту равшан босиб олди ўзига.

Ўлкада ҳеч кимда қолмади гавҳар,
Канизу ғулому молу мулку зар.

Босмачи дастидан уйи бўлса ким
Уйини бошқага ташлаб кетар жим.

Аранг жон сақлашиб шаҳарлик лашкар
Тоғма-тоғ юришар эди дарбадар.

Уйдан ташқарида на мол на шудгор,
На уйнинг ичида бирор нарса бор.

Вилоят хоробу ҳаммаёқ бўм бўш,
Шоҳ хазинасида ундан баттар иш.

Фақат вазирда бор эди уй ва ганж,
Бошқанинг бойлиги фақат дарду ранж.

Шоҳни кутар эди жанг майдони, жанг,
На зар, на лашкар бор, ҳоли эди танг.

Баҳром хабарчилар чорлаб бирма-бир,
Деди: «Харобалик нимадан, гапир.

Оламсўз вазирдан кўрқиб ҳеч киши,
Кундуз сўзламасди тун бўлган ишин.

Ҳар битгаси топиб бирорла ёлғон,
Подшодан қутилиб кетишди осон.

БАҲРОМНИНГ ЧУПОН ИШИДАН ИБРАТ ОЛГАНИ

Иш хароблигидан дилтанг шахриёр,
Бир ўзи от миниб қиларди шикор.

Кўп овларни овлаб бўларди шодмон,
Сўнг от суриб кетар эди уй томон.

Буқун жилов тутди ғамгин хаёлот,
Яна овлик томон кўйиб кетди от.

Қулонларни отар, ташлар арқонин,
Қулон қони зора ювса дил қонин.

Истаганча қилиб қулонларни ов,
Андухни занжирлаб, ғамга кўйди ғов.

Овлаб қанча шеру палангу қулон,
Энди отин бурмоқ бўлди уй томон.

От чопиб ўқ отиб қизиб жуда ҳам,
Димоғ куйган, лабда қолмаганди нам,

Ҳар ёқни айланиб топмай қатра сув,
Ташналиги ортиб, ҳар ён чопди у.

Тутун кўрди қаро аждаҳо илон,
Сингари чирмашиб чиқар ой томон.

Оловдан чиқса ҳам тутун, деди — у,
Олов ёққанлардан топилади сув!»

Тутун томон юриб бир неча одим,
Ўтов кўрди баланд ёнида ходим.

Атрофда кўринар қўйлар галаси,
Офтобда яйрашиб ётар ҳаммаси.

Чўнг дарахт шоҳида бир ит осилган,
Оёқ-қўли боғлиқ тошдек қаттиқ тан.

Ўтов томон отин суриб борди шоҳ,
Бир қария кўрди меҳрибон, огоҳ.

Қария меҳмонни кўриб мисли ел,
Учиб келди, боғлаб хизматига бел,

Аввал пешво чиқиб салом айлади,
Отдан олиб, иззат икром айлади.

Нимайки бўлса уйида ҳозир,
Барчасини қўйиб сийлади бир-бир.

Деди: «Узрим бор бу ҳақир дастурхон,
Сенингдек меҳмонга арзимас чандон.

Аmmo бу ер, обод жойлардан узоқ,
Дастурхон шундан бўш, эй азиз қўноқ».

Бир коса сув-шарбат ичиб подишо,
Чўпон нонига қўл урмади асло.

Деди: «Саволим бор, бермасанг жавоб,
Нонга қўл чўзмасман, эй олижаноб.

Нечун бу кучукни осдинг бу ерга,
Бўри жазосини берибсан шерга?»

«Эй зебо юз меҳмон, — деди қария,
Воқеани сўзлай баҳяма-баҳя.

Бу ит қўйларимга эрди посибон,
Ўз ишимни унга тошширдим осон.

Омонатга қилмас эрди хиёнат,
Шундан мамнун эдим, қилмай назорат,

Неча йил қўйларни асраб келди у,
Ўғридан, бўридан сақлаб елди у.

Мен унга хонамдан бериб ошиён,
Ит демасдим уни, дер эдим чўпон,

Тиши, чангалидан ёв дили пора,
Менинг темир қўлим эди як бора.

Мен агар саҳродан шаҳарга кетсам,
Қўйлар қолар эди ўшанга қарам.

Мен шаҳарда қолиб кетсам иш билан,
Қўйларимни қамаб, ёпарди қўтан.

Неча йиллар шундай посбонлик қилди,
Ҳалол хизмат, балогардонлик қилди.

Бир куни қўйларни санаган онда,
Ҳисобда кам чиқди, етмади сонда.

Кам чиқди етти бош қўйим ва кўзим,
Ҳисобдан янглишган бўлсамми ўзим.

Бир ҳафта ўтказиб санадим яна,
Кам чиқди бир нима демадим яна.

Ўзни тийиб аста қарай бошладим,
Ишончим қўйлагин йиртиб ташладим.

Кечалар ухламай чиқдим жонсарак,
Ўғри ё бўридан топмадим дарак,

Ит эса огоҳроқ эди юз чандон,
Мендан минг мартаба зийракроқ посбон.

Яна санаб кўрдим қўйни яхшироқ,
Ул яна кам чиқди, дедим «яхши боқ!»

Тун бўйи дилимга босиб келди ғам,
Ҳар санаганимда қўй чиқарди кам.

Бешта, ўнтадан кам кўрсатар ҳисоб,
Мисли қор эрирди чиққанда офтоб.

Садақага лойиқ қолди охири,
Дилим закот ваҳми олди охири.

Энди мен сурув қўй эгаси эмас,
Энди мен бир оддий чўпон эдим бас.

Бу алам дилимни ўртаб бе аёв,
Умрим баҳорига тушурди қиров.

Дедим: «Бу йўқотиш қай бир ёв иши,
Унинг дастёри қани, қай киши?»

Бу кучукка қани ким бас келолди,
Қайси вахший бунга шерик бўлолди?»

Бир кун сув бўйида ухлаб ётардим,
Уйғондим. Кўз очмай ўйлаб ётардим.

Оёқ-қўлим ҳолсиз чўзилиб ётдим,
Бошим чўнда ўзим таёқдек қотдим.

Узоқдан келарди бир мода бўри,
Итга яқинлашди, қуриди шўри.

Кучукни чорлади аста акиллаб,
Ит югириб келди, думи ликиллаб,

Гиргиттони бўлди думини хидлаб,
Гоҳ бурун хидлашар, гоҳ ялаб юлқаб...

Ит бўшашиб ётар, бе ору бе ҳол,
Қимирлашга йўқдек посбонда мажол.

Бўри эса аввал унинг порасин бериб,
Сўнг қўтанга кирди охиста елиб.

Сурувда бор эди бир семиз кўчқор,
Фақат думбасида бир қўй юки бор.

Шуни чавақлади қўққисдан қонхўр,
Пора олиб ётар жимгина нонкўр,

Уни афв этдим неча неча бор,
Ул хато қилди мен шошмадим зинҳор.

Охир уни тутдим мен бўри билан,
Бу чўнг хиёнатда ўз жўри билан.

Зиндон қилиб, бердим унга кўп азоб,
Қилмишига ўзи берсин-да жавоб.

Кучугим бўрига раҳнамо бўлмиш,
Қўйларим бошига бир бало бўлмиш.

Оманатга қилиб хиёнат сотқин,
Соқчимиз охири бўлибди хоин.

То ўлгунча шундай осилиб ётсин,
Ақл фармони шу, ақлга таҳсин.

Ким жинояткорнинг бермас таъзирин,
Ҳеч бир кимса унга демас офарин».

Бу сўзларни тинглаб Баҳром шоҳ чандон,
Ибрат олган эди дилида пинҳон.

Бу гапларга рамзий берди-ю маъно,
От қўйиб шаҳарга кетди подишо.

Ўз-ўзича деди: «Бу кекса бургут,
Сўзлари беради подшога ўгут.

Одамийлигимни қилай намоён,
Раиятим сурув мен эсам чўпон.

Вазир омонатим топширган соқчим,
Сурув, қўтанларга қўйган пойлоқчим.

Емрила бошласа асосидан иш,
Лозимдир соқчидан иш суриштириш.

Қани айтсин бунинг сабаби қани,
Хароблик бунёди кимнинг қилгани?»

Шаҳарга келганда йиғилди ақраб,
Маҳбуслар дафтарин айлади талаб.

Дафтарга қанчалик ташласа нигоҳ,
Кўнгли вайрон бўлар эрди, дил сиёҳ.

Кўрдиким саргашта бир олам одам,
Беғуноҳлар бунда бўлмиш муттаҳам.

Шарҳларда ёзилмиш беибо бўҳтон
«Афв этмоқ вазирдан, қатл этар султон».

Шоҳ номини золим қилиб хўп булғаб,
Ўз номин яхшилаб, чандон улуғлаб.

Шоҳ тушунди унинг туриш турмушин,
Хонадон ўғрисин қилган ҳар ишин.

Сурувни бўрига топширган итдек,
Душманларга юртим топширмоқчи тек.

Зиндонга солмоқни кўрганди мақбул,
Ўн кун қамоқ ичра ётсин, деди ул.

Агар мансабида қолдирсам балким,
Журъат қилиб, нолиб келолмас ҳеч ким.

Еруг кундузни тун қилай аввало,
Нур намоён бўлар тун бўлса қаро.

БАҲРОМНИНГ СИТАМКОР ВАЗИРНИ ЖАВОБГАРЛИККА ТОРТГАНИ

Кеча кигизини йиғиб кетган чоғ,
Еришганида субҳ нурдан боғу роғ,

Сом тигидек қуёш кўрсатиб зўрин
Ой юзини тирнаб сўндирди нурин.

Баҳром қурди очик майдонга чодир,
Катта-кичик халқни чорлади бир-бир.

Барча келди халққа тўлди ҳар тараф,
Ҳар ким ўз жойини топиб чекди саф.

Ростравшан ҳам чикди бузмайин пинак,
Юзсизларча турар эгилмай андак.

Шоҳ унга тикилди кўзларда газаб,
Бақирди жойида ўлдирмоқ матлаб.

«Эй мамлакатимни айлаган хароб,
Мулки равнақиға чанг солган қаллоб.

Хазинанг тўлдириб гавҳару зарга,
Хазинам сочиб, зор этдинг гавҳарга.

Сипоҳ бору йўғин талаб олибсан,
Уни ҳам йўқликқа, бандга солибсан.

Раият уйини тортиб олибсан,
Ҳар ким қонин тўкмоқ хирсин этиб фан.

Раиятдан олмай қонуний хирож,
Гоҳ камарин талаб этибсан, гоҳ тож.

Сендан юртга не наф тегди Ростравшан?
Рослик гум, равшанлик кийибди кафан.

Зулмингдан вайрондир хазина, лашкар,
На хазина бутун қолмиш, на аскар».

Бу гаплардан бўлиб юз тоқи лаънат,
Тушаверди вазир бўйнига қат-қат.

Сўнг олиб кетинг деб этилди фармон,
Жаннатдан дўзаҳга етишди осон.

Уз салласини ечиб этишди каманд
Қўлу оёғини маҳкам этиб банд.

Оёғида кунда, қўлида занжир,
Чўкди бойлоқ туя эрди, на вазир.

Золимнинг бошига тушганида зулм,
Жарчилар йўллади эшитсин ҳар ким.

«Вазир дастидан ким истар адолат,
Подшо қабулига келсин шул соат!»

Жарчи жўрин тинглаб аскар, аламон,
Барча йўлга тушди подишо томон.

Зиндонийларга ҳам шоҳ этди фармон,
Сўзласин ҳар кимнинг бағри дили қон.

Айтсин нима «гуноҳ» қўймиш ул палид,
Қиссасидан топсин бандига калид.

Зиндон бандиларин айлади озод,
Уларнинг саноғи мингдан ҳам зиёд.

Улардан еттисин танлаб олиб шоҳ,
Аҳволларни сўраб, деди: «Не гуноҳ,

Не айб қўйди сўзланг кўрқувдан озод,
Ўзингиз қай юртдан, аждоду авлод?»

БИРИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Баҳромга сўзлади аввалин мазлум:
«Душманинг душманга бўлсин бир ютум.

Ростравшан акамнинг бошига бало
Бўлиб, қийнаб қилди жонидан жудо.

Уй-жой от-уловин барини олди,
Ўзини қийноқ-ла зиндонга солди.

Эшитган ачинар эди ёш жонга,
Ғазаби қайнарни ул зўравонга.

Чидолмадим, менда кўзгалди нафрат
Мени ҳам қаматти, шудир жиноят.

Деди: «аканг эди ёвга хайрихоҳ
Сен ҳам шул экансан, унга бўл ҳамроҳ».

Кўл остидагилар келиб қаро тун,
Хонавайрон қилиб кетишди бутун.

Зўрлаб оёғимга урдилар кишан,
Қоронғи гўр бўлди мен ўсган чаман.

Қийноққа чидолмай жон берди акам,
Оёқ қўлсиз ўлим олдида мен ҳам».

Шундай деб сўзларин тугатди мазлум,
Шоҳга бўлди вазир кирдори маълум.

Вазир зўрлик билан олган ҳар бир шай,
Қайтариб берилди битта қолдирмай.

Акаси хунин ҳам бериб баҳосин
Озод этди, қилиб юрак давосин.

ИККИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ.

Иккинчиси ўпиб ер, дуо қилар,
Ва дерки эй шоҳ, раиятпарвар

Бир боғим бор эди, ажойиб чорбоғ,
Борганда хотиржам мисоли чароғ.

Жаннатдан ўтарди сафо фарохи,
Мевадан эгилган дарахтлар шохи.

Кексалик чоғимни этмиш навбаҳор,
Отамдан қолганди менга шу ёдгор.

Бир куни доғ солиб ҳушнуд чоғимга,
Золим кириб келди ўшал боғимга.

Сийладим шаробу мевалар билан,
Хизматини бажо айладим дилдан.

Нимайики бўлса уйда ва боғда,
Шукрила олдига қўйдим ул чоғда.

Еди, ичди ўйнаб кулиб олди дам,
Хоҳлаганча ичди шароблардан ҳам.

Бир муддат боғ кезиб, беадабона,
Деди: «Боғ ишқида бўлдим девона.

Қанча олсанг менга сотгил боғингни,
Мен равшан этайин дил чироғингни».

Дедим: «Нечук сотай бу менинг жоним,
Отамдан ёдгорлик, шодлик маконим.

Ҳисоб этки бу боғ сеники мудом,
Мен боғбонинг бўлай, ё содиқ ғулом.

Қачон кўнглинг истар шунда келиб тур,
Мева еб, салқинда шароб ичиб юр».

Қачон кўнглинг истар бу ерга шитоб,
Айлаб сув бўйида ичавер шароб.

Деди: «Бу гапни қўй топма баҳона,
Боғинг соту йўлга бўлгил равона!»

Жанжал авжга минди, кўп низо солди,
Боғим зўрлик билан мендан тортволди.

Оқибат адоват чулғади бошин,
Тухматла оқизди кўзларим ёшин.

Менга тухмат ила тақаб жиноят,
Мени гадо қилди, уйимни ғорат.

Бу зулмлар шоҳга етмасин учун,
Яна у кўрсатиб золимлик кучич.

Мени зиндон қилди солди қийноққа,
Икки йилда аранг етдим шу чоққа».

Шоҳ унга боғ берди, айлади обод
Адолат уйини мисоли Бағдод.

УЧИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Учинчи мазлум дер: «Аё подишó,
Йўлларингни обод айласин худо,

Банда денгиз оша савдогар эдим,
Ризқи рўзим шундан мен топар эдим

Ҳар замон денгиздан олиб бориб мол,
Фойда кўрар эдим етганча мажол.

Марварид сирига тушундим анча,
Яхши ёмонини билиб бир қанча.

Марварид шодасин киритдим қўлга,
Кечалар чироқдек нур сочар йўлга.

Ўз шаҳримга етиб келдим кўп қувноқ,
Дурларим нуридан кўзим шам чироқ.

Дурлар маржонини сотмоқчи эдим,
Озуқ овқатимнинг ғамини едим.

Мамлакат вазири топибди хабар,
Менда борлигидан марварид-гавҳар.

Марваридларимни сотиб олди у,
Уялтириб арзон олди мисли сув.

Қачон ҳақин бермоқ вақти етушди,
У турли баҳона қилишга тушди.

Мен ҳақимни талаб эдим дард билан,
У баҳона топар қалбимга тикан.

Бир неча бор менга оқу қорадан,
Ваъда бериб, ўтди кўп вақт орадан.

Охирида мени чорлаб пинҳони,
Дилимни қон этиб, қилди зиндони.

Гуноҳкор қилишга топди баҳона,
Марварид баҳосин қилди ордона.

Мени юлиб олиб банд марвариддан
Бўйнимга банд солди, оёққа кишан.

У мендан кўлига киритди гавҳар,
Мен ундан олганим мушт, тепки залвар.

У дурни тожига тақиб мисли кун,
Мен садафдек зиндон ичида забун.

Бандга тушганимга уч йилча бўлди,
Шоҳ юзин кўриб дил умидга тўлди».

Шоҳ қайтариб олиб берди дурларин,
Яна қанча кетган бойлигу зарин.

ТЎРТИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Минг ёлвориш билан тўртинчи маҳбус,
Деди: «Сендан минг-минг рози эл-улус.

Мен бир созандаман ғариб, навқирон,
Барбат чалсам куйим нақ обиравон.

Севгулим бор эди жоним офати,
Бутун Чинда фитна, хитой луъбати.

Меҳридан оларди ой ҳам ўз нурин,
Ҳусни қаршисида кундуз қаро тун.

Чиройи мисоли яшнаган баҳор,
Хона-ю боғ ундан оларди охор.

Зулф учи этакда, табассум лабда,
Қоматидан сарв дарс ўқир мактабда.

Мендан ўрганибу тараннуми соз,
Рақс этар дилфириб ҳамда руҳнавоз.

Иккимиз бир эдик, бир эди хона,
Сухбатимиз қизиқ, шаму парвона.

Дилим равшан ундан нақ тунги чироғ,
Ул ҳам мендан хандон нақ кўкламги бог.

Равшанлигу ростлик худди нуру шам,
Ростравшан келтирди бошимизга ғам.

Шамни олиб кетди ўз айвониға,
Ўт ташлаб парвона хонумониға.

Ошуфта ҳол бўлиб мен ундан жудо,
Васлини истадим олай деб жило.

Оёқ қўлим бандга солдирди вазир,
Девонани бандга солишар ахир.

Севгулим олиб, у ишрат ровоқда,
Мен эса зиндонда ҳазор қийноқда.

Тўрт йил бўладики вазир ситамкор,
Мени зиндон қилиб хор айлади хор».

Келинчакка бериб сут пули зиёд,
Икковини бандда айлади озод.

БЕШИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Бешинчи шахс жаҳон шоҳига салом
Бериб деди: «Фалак тахтинг узра том.

Мен сарҳадда фалон жойнинг амири,
Шоҳ хизматкоримен, қулларин бири,

Яздон берган эди шоҳ давлатидан,
Молу мулк ҳашами ҳам неъматидан.

Шоҳга умр тилаб қилиб ибодат,
Айлаган эдим мен шодликни одат.

Шаҳрим кўчалари покиза, хуррам,
Менга юз ўгирди аҳли дониш ҳам.

Ўлкам гуллаб яшнаб борар кундан-кун,
Ҳар кишининг ризқи ва нони бутун.

Фақиру дарвешга улашдим дирҳам,
Бева бечора тўқ, етим-есир ҳам.

Ким кўмак сўраса, шунга зар бердим,
Йиқилганнинг қўлин тутиб, бар бердим.

Қимнинг бошига гар тушса ғам, кулфат,
Ердамга қўлимни чўзардим албат.

Деҳқончиликдан не берса зироат,
Меҳмонларга қилдим сарфу харажат.

Даромад буромад — тошу тарози,
Шундай эди, халқ шод, худо ҳам рози.

Вазир бу ишлардан топибон хабар,
Ноҳақлик қозонин қайнатди овсар,

Аввал мансабимдан айлади бекор,
Сўнг молу мулкимга қўл урди ғаддор.

Деди: «Бу бойликни топибсан ҳаром,
Хазинангдан эмас совға-ю салом.

Е кўра ёқасан иликсир ила,
Е топдингми бирор тагсиз хазина.

Менинг улушимни яхши қилиб қўй,
Иўқса бошинг кетар, яхши билиб қўй!»

Шундайин ноўрин баҳона билан,
Бор-йўғимни тортиб олди у мендан.

Охирида қилиб дилим дардманд,
Мен бандани этди оёқ-қўлин банд.

Беш йил бўладиким ушбу зиндонда,
Фарзанду уйимдан жудо армонда».

Юртига қайтарди подшо фармони,
Шоду хуррам ўтди даври-даврони.

ОЛТИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Олтинчи маҳдумга гал келгани дам,
Мисоли мастликдан уйғонган одам,

Шоҳга нусрат тилаб айлади дуо,
Деди: «Эй халқ ризқи дилда муддао,

Мен битта курдозода аскарый киши,
Шундай бўлган менинг аждодим иши.

Банда ҳам сипоҳлар ичра бир сипоҳ,
Отам ҳам бўлганди ғуломи подшоҳ.

Бурда нонимизни берди бе миннат,
Аждод-авлодимга шоҳ валинеъмат.

Банда тинчлик ила ошаб ул нонни,
Шоҳнинг эшигида эрди посбони.

Чақиртирди мени жафокаш вазир
Жафо бирла олди еримни ахир.

Бола чақам очу, нимжон бир аёл,
Сен берган ер, ўзга йўқ эди мол-қол.

Неча бор ялиниб ёлвориб кўрдим,
Худо ҳаққи менга ёрдам қил дердим.

Адолат кўрсатиб, қолдир бир қисмин,
Аялманд кишиман жабр қилмагин.

Е нафақа бериб айла мурувват,
Туну кун этгандим девонга хизмат».

Бақирди: «Нафасинг ўчиргил, дея
Найзанг ила ризқинг ҳосил қил дея.

Шоҳ қилмайди кимса ила адоват,
Урушсиз осуда яшайди давлат.

Эшигига яқин келмайди ғаним,
Бу лашкарга ҳожат йўқдир деганим.

Озуқа бўлмаса барингни очма,
Оту қуролинг сот, меҳнатдан қочма».

Дедим: «Девдек таъбинг, ғавғодан уял,
Ожизлигимни кўр, худодан уял.

Менинг қашшоқлигим солма юзимга,
Ўзим қийноқдамен тушма изимга.

Тун бўйи ётасен сен ноз уйқуда,
Мен қўлимда қилич қийноқ, қайғуда.

Сен мамлакат учун тебратсанг қалам,
Мен қилич кўтариб қўямен қадам.

Қаламингга аскар қонидир сиёҳ
Қиличим нишони муҳолифи шоҳ.

Шоҳ инъоми ерни бермасанг осон,
Узангисин тутуб истарман омон».

Бу сўзимдан кейин қизишиб кетди,
Мен бесаводга ул давогин отди.

Деди: «Эй билимсиз бедаво аблаҳ
Қўрқитмоқчи бўлиб, қиласан мазах».

Гоҳ ҳушомадгўйлик, ялтоқлик этдинг,
Гоҳ шоҳ номи билан мени қўрқитдинг.

Шоҳни тахтда тутган мен, эй, фуқаро,
Менинг хатим билан маълум оқ-қора.

Менинг оёқ остим подшолар боши,
Мен учун ишлайди юрт қари-ёши».

Шундай деб бошимга тушурди давот,
Қўлдан кетди қурол, аслаҳа-ю от.

Сўнг мени топширди қонхўр жаллодга,
Зиндонга ташлади қарамай додга.

Олти йил бўлдими ё ундан зиёд,
Жонимда ваҳима, дилимда фарёд».

Шоҳ унга кийдирди бош оёқ сарпо,
Кўп йиллар яшасин карамли подшо.

Лутфидан лабларин хўп хандон этди,
Унга иқта ерин дучандон этди.

ЕТТИНЧИ МАЗЛУМ ШИКОЯТИ

Еттинчи мазлумга шоҳ сўз бахш этди,
Подшо мақтовига суҳан нақш этди.

Деди: «Мен дунёдан дил узган киши
Бир зоҳидки, худопарастлик иши.

Ҳеч нарсага муҳтож эмас мисли шам,
Узим куйиб, қилдим хотиримни жам.

Озуқа уйқудан бебахра киши,
Тунлари уйқусиз ибодат иши.

Кундуз оч наҳормен сув ва ноним йўқ,
Кечалар уйқусиз хону моним йўқ.

Ибодатхонада қарор топиб тан,
Туну кун машғулмен ибодатга ман.

Кимни кўрсам, тилаб рози-ю ризо,
Ким ёдимга тушса, қиламен дуо.

Бир одам юбориб чақирди вазир,
Узоқдан кўрсатиб айлабон таҳқир.

Деди: «Менинг сендан гумоним бордир,
Хибсга олишга имоним бордир.

Дедимки: «Эй сайид гумонинг нима,
Йўлингдан юрай айт имонинг нима?»

Деди: «Дуойи бад қилурсан мени,
Ўлимим истарсен, биламен сени.

Менга адоватдан қилиб бад дуо,
Истарсенки мени қарғасин худо.

Аммо туташгунча кина оташинг,
Оқизиб қўяйин кўзингдан ёшинг.

Қарғишдан тилингни боғлаб қўяйин,
Оёғу қўлингни боғлаб қўяйин».

Мени бандга солди, боғлатди нопок,
Ғам аламда қолди бу жони дарднок.

Етти йил зиндонда қолиб кетди тан,
Икки оёғимга урдирди кишан»...

Баҳром шоҳ зоҳидни олди қучоққа,
Е шер мужоҳидни олди қучоққа.

«Вазирда не бўлса ғазнада башанг,
Боридан ол, деди, қанча истасанг».

БАҲРОМНИНГ ЗОЛИМ ВАЗИРНИ ҚАТЛ ЭТДИРГАНИ

Тонггача ухлолмай ётди дил хижил,
Мижжа қоқолмади сиқилди кўнгил.

Бу сафол кўзага экиб гул-райҳон,
Қуёш чиққанида ёришди жаҳон.

Емғир томган гулдек шоҳи оламтоб,
Ташналарни қилди адлидан сероб.

«Баргоҳ қуринг!» фармон этди шаҳриёр,
Майдонга қурилсин деди яна дор.

Майдонга халқ тўлар шоҳ ҳам ўлтирар,
Атрофда тиг тутиб соқчилар турар.

Кишвар аъёнлари йиғилди бари,
Адолат теvasи чиқди юқори.

Йиғилди майдонга минг-минглаб одам,
Ошиб кетган эди улар тоғдан ҳам.

Халққа жафо қилган анови вазир,
Олиб келинганди оёқда занжир.

Шоҳ армондан чиқди қилиб уни дор
Ўғрилардек ўлсин бўлиб шармисор.

Деди: «Қайси золим кўтаради бош,
Охири бошидан ажралур бевош.

Хиёнатдан киши бўлади бадном.
Емон фалокатдан топар саранжом.

Кишилар бошига золим солар шўр
Охир адолатдан ютар уни гўр.

Ким бировга ҳозир қилади кишан
Ўз оёғига тушар дафъатан».

Сўнгида бу улуғ мажлисда чўпон,
Бўри, ит қиссасин айлади баён.

Чўпонни ҳам чорлаб берди амирлик,
Яхшилиги учун қилди яхшилик.

Мамлакат бошидан зулмни олди,
Кишидан кишига зўрлик йўқолди.

Кўп ўтмай мевасин берди бу тадбир,
Чўяни зар бўлди, палоси ҳарир.

Лашкар кўп, хазина қайнади, тошди,
Бу дарёдан ўтди, бу тоғдан ошди.

ЧИН ХОҶОНИНИНГ БАҲРОМДАН КЕЧИРИМ СЎРАГАНИ

Хитой ҳақонига етгач бу хабар,
Юришдан қайтди у қилмай дардисар.

Элчи юбордию сўради узр,
Деб: «Ризойингсиз дам урмай бир умр.

Шоҳ дор қилган вазир бир офат эди,
Фитнага таянчу, элга ёт эди.

Чорлаган эди-да бизни хат ёзиб,
Анчадан бери ул йўлидан озиб.

Мен соддадилни ҳам йўлимдан уриб,
Ул айёр бермоқчи бўлибди фириб.

Деди: «Бу мамлакат кондир тўлиқ зар,
Хатни олиб, йўлга туш, йўл бехатар.

Мен белим боғладим ёрдамга тайёр,
Сендан тиг кўтариш, мендан доривор».

Улут шоҳдан хабар келди дафъатан.
Билдимки иш бутун бошқача экан.

Қулоғимда халқа ҳар ишинг қилай,
Чинда хоқон, унда ҳабашинг бўлай».

Бузгунчи вазирнинг ёзган хатларин,
Баҳром шоҳ устидан шикоятларин.

Барин йиғиштириб юборган эди,
«Буларни ҳам шоҳга элтиб бер!» деди.

Подшо ўқиб вазир хатларин бир-бир,
Жаҳлдан титради лаблари дир-дир.

Котиб қаламидек тезлашиб кетди,
Уни осганига минг-минг шукр этди.

« М А Х З А Н У Л А С Р О Р » Д А Н

БУЛБУЛ БИЛАН ҚАРЧИҒАЙ

Гулшан аро гуллар очилган замон,
Қарчиғайга деди булбул хушзабон:
Барча қушлар аро индамасисан,
Бизга айт, дунёнинг сен нимаси сан?
Барчадан маҳкамроқ ёпикдир лабинг,
Бирор сўз демакка йўқдир талабинг.
Жойинг шоҳ билаги ё эгар қоши,
Емишинг ёввойи кабутар тўши.
Мен эсам, ҳар лаҳза ғойиб тагидан,
Юз гавҳар чиқориб, сўз чўнтагидан,
Насибам қумурсқа, қурт териб емак.
Тиканлар ичрадир жойим бетўшак».
Қарчиғай дер: «Бўлсин бор-йўғинг кулоқ,
Жимлигимдан сен ҳам жим бўл эртароқ.
Мен бир оз ўргандим дуёнинг сирин,
Гапирмаймен ишим мингидан бирин.
Сен эсанг, дунёга ошўфта мажнун,
Бир иш қилмайсану тилда ҳазор ун.
Менинг жимлигимда маъно кўп, жигар,
Шоҳ билагини жойим, емишим каптар.
Сенинг бору йўғинг-вақиллаш тамом,
Емиш қурт-қумурсқа эрур, вассалом».
Фаридун номга мос хутба ўқимоқ,
Чин довулга нечук солишар кулоқ?

Тонг отганда хўроз чақирар, қара,
Кулгу эса, бунда фақат масхара,
Назм овозасин кўтарма, зинхор,
Бунда Низомийдек қурмайин девор.

СУЛТОН САНЖАР ВА КАМПИР ҲИКОЯТИ

Бир кампир бошига тушганди ситам,
Санжар шоҳ этагин ушлади маҳкам.

«Эй султон, инсофинг кўрмадим ҳечам,
Бутун умр сендан кўрганим алам.

Кеча кўчамизга келиб маст миршаб,
Башарамга тепди бекор, бесабаб.

Уйимдан чиқорди сочимдан судраб
Гуноҳим нимадир, нечун бу ғазал?!

Ситам тамғасини босиб тилимга,
Алам шуъласини солиб дилимга.

Деди: «Фалон куни хуфтонда, кампир,
Кўчангда ким одам ўлдирди? Гапир!»

Уйларим тинтиди, истаб хунхорлик,
Эй шоҳ, бундан ортиқ бўлурми ҳорлик?

Миршаб ғирт маст келиб қилса бедодлик,
Бундай юртда қачон бўлур ободлик?

Ичкиликбозларга қолса вилоят,
Кампирлар бошига тушар жиноят.

Ким бу бедодликка ташламас назар,
Менинг пардам, сенинг адлинг кўтарар.

Эзилиб кетди-ку мажруҳ бу кўксим,
Фақат кўксим эмас, дилим минг тилим.

Додимга етмасанг, билиб қўй шуни,
Ҳисобин берурсан қиёмат куни.

Сендан келур доим зулму бедодлик,
Кўрмадим ситамдан бир дам озодлик.

Шоҳлардан етишар ёрдаму ёрлик,
Сендан кўрганимиз ситаму хорлик.

Етим молин тортиб олмоқ-ку осон,
Аммо бундай қилмас покиза инсон.

Қари-қартанг моли томон олма йўл,
Оқ сочидан уял, унга чўзма қўл.

Бандасану шоҳлик даъво этасан,
Нечук шоҳсан, ёвуз иш ўрнатасан?!

Шоҳ бўлсанг тартибга тушсин вилоят,
Раият ҳуқуқин қилгил риоят.

Шунда фармонингга бош эгар халқинг,
Ҳар дилда муҳаббат қўзғатар ҳулқинг.

Оламни-ку зеру забар айладинг,
Яхши боқчи нима ҳунар айладиғ?

Равноқ топган эди турклар давлати,
Адолатдан гуллаб чўнг мамлакати.

Сен эсанг золимлар, девлар сарвари,
Сен турк ҳам эмассан, ҳинд ғоратгари.

Шаҳру масканимиз вайрона сендан,
Дехқонлар хирмани бе дона сендан.

Қилмишинг ўйлаб кўр, недур оқибат,
Ўлим соати ҳам етишар албат.

Адолатинг қандил бўлса қаро тун,
Эрта сени қўллар не қилсанг бу кун.

Яхши сўз-ла айла кексаларни шод,
Кампир сўзларин ол бир умрга ёд.

Зулм қўлин тортгил фақир бошидан,
Ўқ емагил нола ва кўз ёшидан.

Ҳар тарафга зулм тиғин санчмагил,
Не кун кечиради фақир, сен ғофил.

Жаҳонни очмоққа келдинг, сен калид,
Бўлма бе адалат, зулмкор, палид.

Заифлар одати сенга ноз этиш,
Сен эса, уларни айла навозиш.

Улар тилагида бўлсин қулоғинг,
Бечорага омон берсин қучоғинг».

Қани ул Хуросон ҳокими Санжар?
Бу сўзни жўн билган одамга зарар.

Эндичи адолат топилмас бир иш,
Симурғ қанотида ватан айламиш.

Дунёда инсофли ҳакам қолмади,
Муаллоқ тупроқда нам ҳам қолмади.

Эй Низомий, қалқиб энди фарёд сол,
Кўздан юрак қонин тўкибон дод сол.

ҒИШТ ҚУЮВЧИ ЧОЛ ҲИКОЯТИ

Бир чол бўлар эди Шом вилоятда,
Паридек покиза нафс ниҳоятда.

Либосин матоси ўт билан ўлан,
Ризқин топар эди ғишт қуйиш билан.

Ташлар эди кескир кетмонин чаққон,
Ғиштлири бўларди қабрга қалқон.

Шул ғиштлирдан бўлса кимнинг ниқоби,
Ундан узоқ эди қабр азоби.

Бир кун ўз ишига машғул эди чол,
Бир ёш йигит келиб бошлади савол:

«Бу не зарур сенга, бу қандай хорлик,
Лой иши кўп оғир, бу не абгорлик?»

Урмагил тупроққа кетманинг ҳар дам,
Битта нон топилиб қолар сенга ҳам.

Ғишт қолипнинг олиб, оловга ташла,
Бошқа қолипдан ғишт кўчира бошла.

Токай заҳмат чекиб ясайсан кесак,
Токай лой ва сувда қаддинг камалак!

Кексалар сафига киргил, эй кекса,
Бу ишни ёшларга бергил, эй кекса!»

Кекса унга деди: «Кўп ёшлик қилма,
Йўлингдан қолмагил, бебошлик қилма.

Ғишт қуймоқлик асли кексалар иши,
Оғир юк кўтармак қуллар юмуши.

Бу ишга қўл чўзай, майли уззу кун,
Сендекларга қўлини чўзмаслик учун.

Ўзга ҳимматига чўзмайин қўлим,
Қўл кучидан ризқим топмоқлик йўлим.

Ўз ризқим меҳнати келмас ҳеч малол,
Фақат меҳнат ила топган нон ҳалол».

Кекса сўзларини тинглаб ул бевош,
Ёш кўзларида ҳам йилтиради ёш.

Чунки дунё кўрган эди доно чол,
Бу ишларни таҳлил қилди бемалол.

РАСМЛАР ИЗОҶИ

Миниатюралар М. М. Ашрафийнинг «Персидско-таджикская поэзия в миниатюрах XIV—XVII вв. (Душанбе 1974)» китобидан олинди.

Мактабда.

Мажнун Лайло чодирӣ ёнида.

Лайло қабиласи билан Навфал жанги.

Искандар ва Нушоба.

Чавгон ўйини.

Хусравнинг Ширин қалъаси эшигига келгани.

Муқовада: Шириннинг тоғда Фарҳод ила учрашгани.

Фронтиспида: Низомий Ганжавий портрети. Алишер Навоий номли адабиёт музейидан олинди.

Рассом — А. Сесекин.

ИЗОҲЛАР

Аҳраман — дев, энг даҳшатли дев.

Бар — мева, ҳосил, баҳра

Баҳром — Эроннинг сосонийлар сулоласига тегишли қадим шоҳларидан бири. У Яздигарднинг бешинчи ўғли бўлган. Отаси уни Манзар бинни Нуъмон тарбиясига берган. Баҳром илму ҳунар ўрганиб ўсган. Успиринлик чоғида отасининг ўлиmidан Эрон тахтига Шаҳзода Хусрав чиққанидан хабар топган ва 30 минг қўшин билан Эронга юриш қилган сарой аъёнлари шоҳлик тожини икки шер орасига қўйиб: «Қайси Шаҳзода тожни олса ўша шоҳлик тахтини ҳам эгаллайди» деганлар. Баҳром ҳар икки шерни ўлдириб, шоҳлик тожига ва демак Эрон тахтига эга бўлган.

Фирдавсий «Шоҳнома» сидан бошлаб Баҳром образи ботир овчи, эҳтиросли ошиқ (маъшуқаси Дилором), адолатпарвар ва раиятпарвар шоҳ сифатида талқин этилади. У айниқса Қулон (форсча гўр) овига қизиққани учун унга Баҳром Гўр лақабини берганлар.

Умар Хайём рубойларидан бирида Гўр сўзининг икки маъносидан фойдаланиб, чуқур фалсафий маънога эга бўлган чиройли сўз ўйини қилинади.

Баҳроми, ки гўр мигирифт ҳама умр,

Диди, ки чигуна гўр Баҳром гирифт.

Маъноси: Бутун умрида гўр (қулон) овлаган Баҳромнинг ўзини ҳам гўр (лаҳад) овлаганини кўрдингми?».

Берун — ташқари, берун қилмоқ ташқарига чиқармоқ, бу ерда: ҳисобга қўшмаслик.

Бурро — ўткир, кескир.

Гузар — ўтиш, ўтиш жойи, гузар этмоқ — ўтмак.

Гулфом — гулранг.

Давот — сиёҳдон.

дигар — ўзга, бошқа, роҳи дигар — ўзга йўл.

Жунбиш — ҳаракат, кўзгалиш, қимирлаш.

- Занаҳ — бағбақа, занаҳ чоҳи — бағбақа чуқурчаси
бунда Юсуфнинг (қара) зиндонда ётганига ишора.
- Зуннор — Мусулмон мамлакатларида яшовчи христиан-
лар белига мажбуран боғлатилган чилвир арқон,
поэзияда христианлик белгиси.
- Исо нафаси — қаранг: Масиҳо.
- Ишвагар — ноз — карашма қилувчи.
- Камар — бел, белбоғ.
- Канор — қирғоқ, бағр, қучоқ. Бу ерда шу икки маънога
ишора ила сўз ўйини бор.
- Канъон — қадимий Фаластин шаҳарларидан бири.
Юсуф шу ердан чиққан.
- Кофур — оқ рангли хушбўй модда, камфора, адабиётда
соф оқ рангга ишора, бунда оқ сочларга ишора.
- Мағас — пашша, чибин.
- Масиҳо — Исо пайғамбарнинг лақаби. Афсонага кўра
Исо нафаси гўё ўликка жон киритар эмиш.
- Маҳзун — қайғули, ғамли.
- Мужда — яхши хабар, севинчли хабар.
- Мужоҳид — ҳаракат этиб, тиришиб курашувчи, нафсини
тийиб, поклик учун курашувчи.
- Мусаллам — маъкулланган, таслим бўлган.
- Муқаллид — тақлидчи бошқаларга (бу ерда ошиқларга)
тақлид қилувчи.
- Муҳтасиб — Исломи дини (Шариат) қоидаларининг ба-
жарилишини назорат қилиб турувчи.
- Ноком — мақсадига етолмаган.
- Нофа — ноф — киндик, мушқдон, мушк. Бу хушбўй
модда Чин ва Хўтан оҳулари киндигида етишар эмиш.
- Парвин — Ҳулқар юлдузи
- Пираҳан — кўйлак
- Порсо — покиза, ёмон ишлардан ўзини тийовчи
- Салиб — Христиан динидагилар бўйнига осиб юрадиган
шакл (крест), адабиётда христианлик белгиси.
- Самар — мева, ҳосил
- Сорбон — туякаш, туя етакловчи
- Соро — сараланган, тоза, соф
- Сўзчан — сўзамол
- Тавқ — Бўйинбоғ, маржон, айбдорлар бўйнига солина-
диган халқа.
- Тажарруд — ҳамма нарсадан четланиш.
- Кунж — холис бурчак.
- Тар — янги.
- Тараб — шодлик, хурсандчилик

Узлат — кишилардан четлашмоқ.

Фитрак — Қанжарга — юк боғлаш учун бир учи эгарга боғланган тасма

Харобот — майхона

Шажар — дарахт

Шаҳна — қўриқчи, соқчи, посбон.

Юсуф — Афсонага кўра Яъқуб пайғамбарнинг ўғли:

У гўзалликда бемисол бўлган. Шарқда кенг тарқалган «Юсуф ва Зулайҳо» дostonлари қаҳрамони. Унинг гўзаллиги ва истиқболини ғаш кўрган акалари овга олиб борадилар ва уни бир қудуққа ташлаб келадилар. Унинг кўйлагини қонга бўяб, оталарига олиб келадилар-да, «Юсуфни бўри еб кетди» дейдилар. Яъқуб ишонмайди, Юсуфни кута-кута кўзи кўр бўлиб қолади. Юсуфни эса, савдогарлар қудуқдан тортиб оладилар ва Миср бозорида қул қилиб сотадилар. У Миср Шоҳига ғулом бўлади. Шоҳ хотини Зулайҳо унинг ҳуснига ошиқи шайдо бўлиб қолади. Уни уйга чорлаб ишқу муҳаббат изҳор этади. Юсуф бундай хиёнатга кўнмайди. Шунда Зулайҳо дод солади ва Юсуфни айблади. Уни Зулайҳо номусига тажовуз этишда айблаб зиндонга соладилар. Кейинчалик Юсуф кўйлагини текшириб кўрганларида у орқасидан чанг солиб йиртилган эди. Шу далил билан Юсуфнинг бегуноҳлиги аниқланади. У озод этилади. Акалари келиб уни топадилар. Бир кўйлагини олиб кетиб оталарига хабар етказадилар.

Яъқуб севикли ўғли кўйлагини кўзига суртади. Кўзи очилади.

Адабиётда Юсуфнинг мана шу уч кўйлаги кўп тилга олинади. Низомий асарларида ва айниқса ғазалларида ҳам мана шу кўйлақларга, унинг зиндонда ё қудуқда ётганлигига, унинг ҳуснига ва шу ҳусни туфайли тортган азобларига ишоралар кўп.

М У Н Д А Р И Ж А

Улуғ гуманист. Ш. Шомухамедов	3
Қасидалардан	5
Ғазаллар	10
Қитъалар	23
Рубойилар	26
Ҳикматлар	34
«Ҳафт пайкар»дан	41
«Маҳзанул-асрор»дан	114
И з о ҳ л а р Ш. Шомухамедов	120

На узбекском языке
НИЗАМИ
и з б р а н н о е
Издательство ЦК Компартии Узбекистана
Ташкент — 1983 г.

Нашриёт редактори Т. Абдуллаев
Техн. редактор Г. Ломиворотова
Корректор А. Экиров

Теришга берилди 09.12.81. Босишга рухсат этилди 10.01.83.
Формати 70×90 ¹/₃₂. Қоғоз № 1. Гарнитура школьная. Офсет
босма. Шартли босма листи 4,68+7 вкл. Нашриёт ҳисоб
листи 4,3. Тиражи 100000.

Заказ № 2352. Баҳоси: силлиқ ялтироқ қоғозда босилгани
75 тийин. 1-қоғозда босилгани 65 тийин.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети нашриётининг
Меҳнат Қизил Байроқ ордени босмаҳонаси
Тошкент, «Правда Востока» кўчаси, 26-уй.